

Pudasjärvi Aittovaara

Tuulivoimahankkeen arkeologinen inventointi 2023

Arttu Tokoi
Taneli Leinonen
Antti Purmonen

Maanala Oy

Sisällys

Tutkimuksen perustiedot	3
1. Tausta ja tutkimustehtävä.....	5
2. Menetelmät.....	5
3. Alueen järvet ja muu topografia	9
4. Historiallista taustaa ja kartta-aineistoja	13
5. Kohdekuvaukset	17
5.1. Aiemmin tunnetut arkeologiset kohteet.....	17
1. Pudasjärvi Haaponiemi	17
5.2. Uudet arkeologiset kohteet.....	20
2. Pudasjärvi Aittoperän räme	20
3. Pudasjärvi Haaponiemen laki.....	24
4. Pudasjärvi Muurainen.....	26
5. Pudasjärvi Lehtoniemi.....	29
6. Pudasjärvi Vaara	32
7. Pudasjärvi Laattaikko	34
8. Pudasjärvi Navettamaa länsi.....	37
9. Pudasjärvi Räisänen torppa	39
10. Pudasjärvi Korteoja Hautamaa	41
11. Pudasjärvi Pajala torppa	43
12. Pudasjärvi Pekurinniemi	46
13. Pudasjärvi Hämeenmaa	48
6. Yhteenvedo tutkimuksen tuloksista	50
7. Lähteet	51

Tutkimuksen perustiedot

Kohde: Pudasjärven Aittovaaran tuulivoima-alue

Tutkimuksen tyyppi: arkeologinen inventointi

Tavoite: Tarkastaa alueelta tunnetut muinaisjäännökset sekä selvittää, onko siellä aiemmin tuntemattomia arkeologisia kohteita.

Kenttätöaika: 25.–28.9.2023

Tutkijat: FM Arttu Tokoi, HuK Taneli Leinonen & FM Antti Purmonen, Maanala Oy

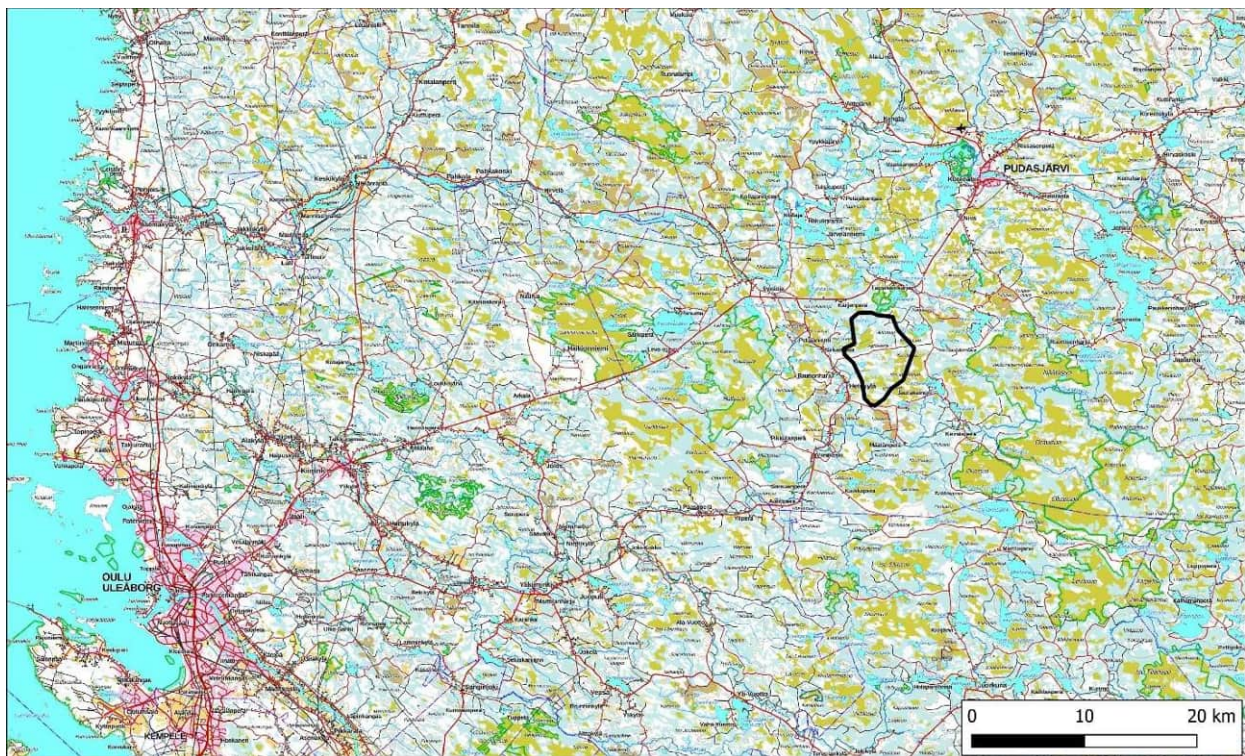
Tilaaaja: Sitowise Oy

Aiemmat arkeologiset tutkimukset: Appelgren 1898, Sarkkinen 1998

Alkuperäinen arkistoaineisto digitaalisine valokuvineen: Maanala Oy. Raporttikopiot pdf-muodossa: Museoviraston arkisto, alueellinen vastuumuseo ja työn tilaaja.

Talletetut esinelöydöt: –

Tulos: Alueelta tunnettiin aiemmin 1 muinaisjäännöskohde. Alueelta löydettiin 12 uutta arkeologista kohdetta. Uusista kohteista 6 on kiinteitä muinaisjäännöksiä. Loput ovat muita kulttuuri-perintökohteita.

Kuva 1. Tutkimusalueen sijainti mustalla merkittynä. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Raportin karttakoordinaatit on ilmoitettu ETRS-TM35FIN-järjestelmässä.

Kansikuva: Kuivatun Vuormajärven selkää Lehtoniemestä kuvattuna. Kuva on ylemmältä ranta-vallilta alemman vallin näkyessä kuvan keskellä. Kuva: Arttu Tokoi.

Taulukko 1. Lista kohteista.

Nr	Nimi	Laji	Tyyppi	Ajoitus	N	E
1	Haaponiemi	muu kulttuuriperintökohde	asuinpaikka	kivikautinen, historiallinen	7235061	488774
2	Aittoperän räme	kiinteä muinaisjäännös	eräsija	rautakautinen, keskiaikainen	7235369	489028
3	Haaponiemen laki	kiinteä muinaisjäännös	röykkiö	ajoittamaton	7235546	488928
4	Muurainen	muu kulttuuriperintökohde	asuinpaikka	historiallinen	7235772	488742
5	Lehtoniemi	muu kulttuuriperintökohde	asuinpaikka	historiallinen	7235010	489750
6	Vaara	muu kulttuuriperintökohde	asuinpaikka	historiallinen	7233732	489766
7	Laattaikko	kiinteä muinaisjäännös	tervahauta	1800-luku	7234058	491988
8	Navettamaa länsi	kiinteä muinaisjäännös	tervahauta	historiallinen	7232876	489128
9	Räisänen torppa	muu kulttuuriperintökohde	asuinpaikka	historiallinen	7232568	488168
10	Korteoja Hautamaa	kiinteä muinaisjäännös	tervahauta	historiallinen	7231980	491359
11	Pajala torppa	kiinteä muinaisjäännös	asuinpaikka	historiallinen	7230948	488869
12	Pekurinniemi	kiinteä muinaisjäännös	tervahauta	historiallinen	7230660	489705
13	Hämeenmaa	kiinteä muinaisjäännös	tervahauta	historiallinen	7230078	490148

1. Tausta ja tutkimustehtävä

Pudasjärven Hetekylän ja Taipaleenharjun väliselle metsäalueelle suunnitellaan uutta tuuli-voima-aluetta. Hankkeen suunniteltu pinta-ala on 30,6 km².

Sitowise Oy tilasi alueen arkeologisen inventoinnin Maanala Oy:ltä 9.9.2022. Maastotyöt tekivät FM Arttu Tokoi, FM Antti Purmonen ja HuK Taneli Leinonen 25.–28.9.2023.

2. Menetelmät

Valmistelemina töinä tutkittiin aluetta kuvaava historiallinen kartta-aineisto. Nimistöä tarkasteltiin vanhojen karttojen ja maastokartan pohjalta. Nimisammossa ei ole paikkatietoja nimistöstä alueelta. Lisäksi etsittiin Maanmittauslaitoksen 0,5p laserkeilausaineistoon pohjautuvasta rinnevarjosteesta anomalioita sekä

esihistorialliselle asutukselle soveltuvia maastonkohtia.

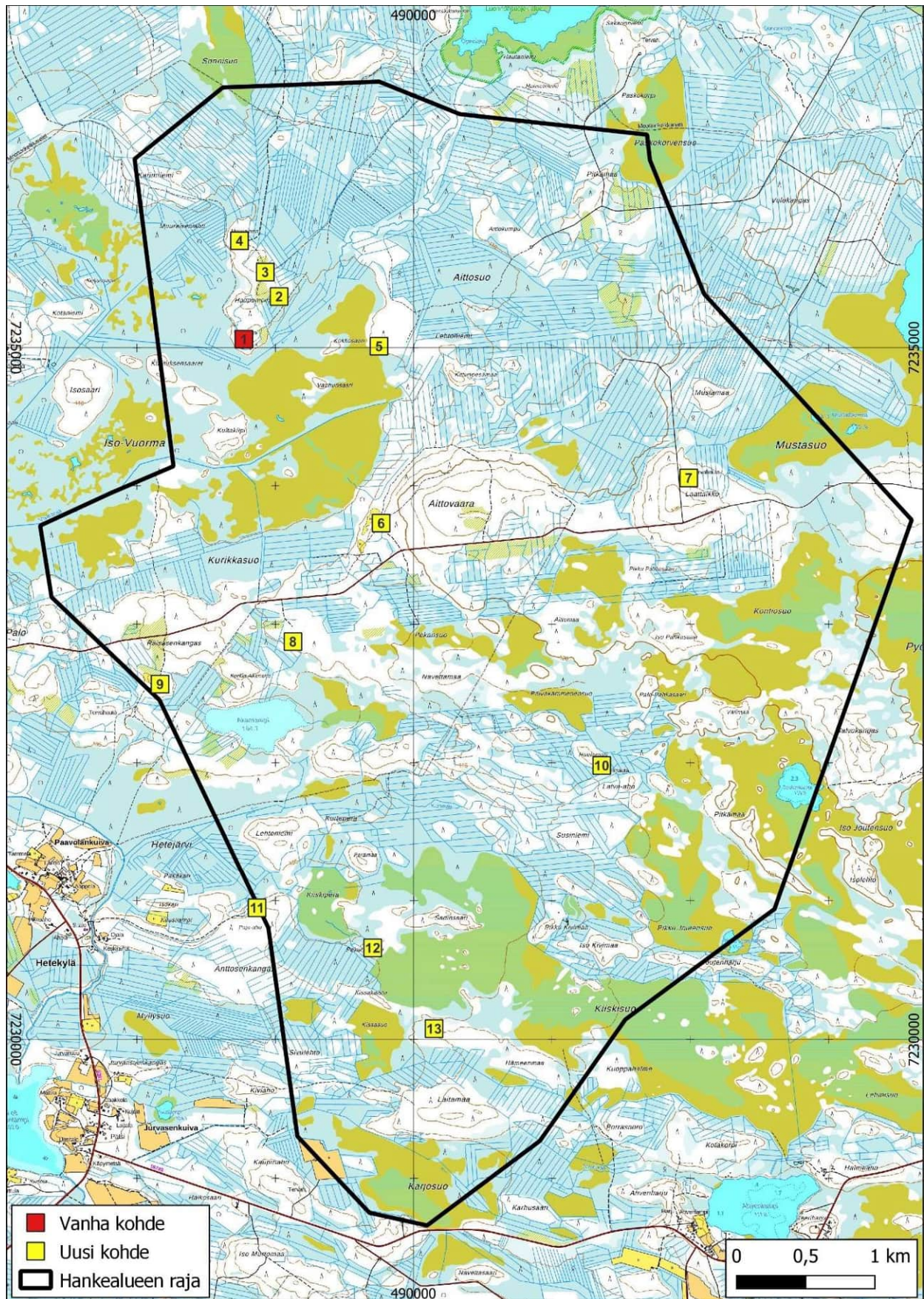
Maastotöissä noudatettiin vakiintuneita arkeologisen inventoinnin menetelmiä. Maastoa tarkasteltiin pintapuolisesti, hakkuuaukoilla tehtiin pintapöimintää äestysurista ja metsä-alueilla sopiville paikoille tehtiin koekuoppia tai kairauksia. Havainnot dokumentoitiin valokuvin, sanallisesti ja satelliittipaikantimella.

Maastossa tarkastettiin suunnitellun rakentamisen alueita niiltä osin, kun ne sijaitsivat muinaisjäännösten kannalta sopivilla alueilla. Ojitettuja suoalueita ei tarkastettu. Lisäksi tarkastettiin tunnettu muinaisjäännöskohde sekä esitöissä muinaisjäännöksille sopiviksi katsottuja paikkoja.

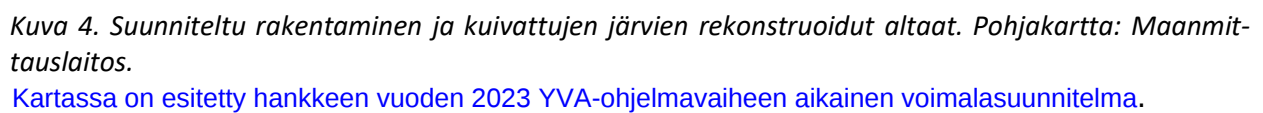
Sääolosuhteet olivat maastotöiden aikaan hyvät.

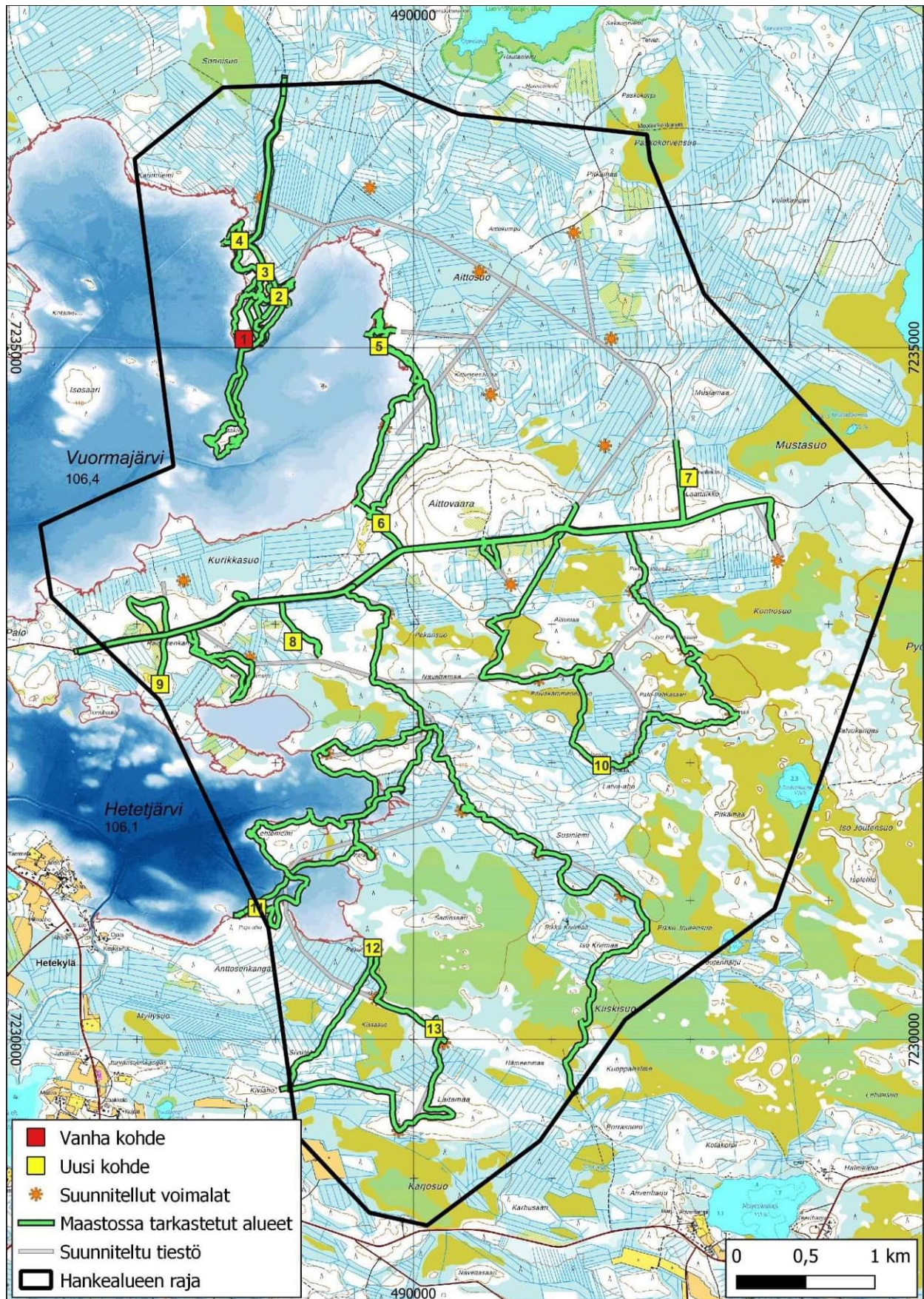

Kuva 2. Ylempää järvenrantavallia kohteen Aittoperän räme lähellä. Kuva: Arttu Tokoi.

Kuva 3. Kohteiden sijainti hankealueella. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 5. Maastossa tarkastetut alueet. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kartassa on esitetty hankkeen vuoden 2023 YVA-ohjelmavaiheen aikainen voimalasuunnitelma

3. Alueen järvet ja muu topografia

Hankealue sijoittuu Hetekylän itäpuolelle Aittovaaran ympäristöön. Alue on nykyisin pääosin suota, joskin myös kankaita alueelta löytyy. Merkittävimmät näistä Aittovaara mukaan lukien muodostavat itä-länsisuuntaisen ketjun alueen keskellä.

Alueen länsiosaan osuu kaksi suurta kuivattua järveä: Vuormajärvi (myös Vuorma tai Iso-Vuorma) ja Hetetjärvi. Molemmat ovat aikanaan olleet alueellisesti merkittäviä. Näistä suurempi Vuormajärvi oli ennen kuivattamista Pudasjärven kolmanneksi suurin järvi noin 8,5 km² pinta-alallaan.

Järvien altaat voidaan rekonstruoida laserkeilausaineiston avulla (ks. kuvat 4–6). Tukea saadaan myös vanhasta kartta-aineistosta. Rinnevarjosteessa Vuormajärven rannoilla on pääosin nähtävissä kaksi rantatasoa. Ylempi näistä näkyy massiivisena useita metrejä leveänä rantavallina noin 107,2 m korkeudella. Veden pinnan ollessa tällä korkeudella ovat järvet muodostaneet yhtenäisen vesimassan. Tätä on pidättänyt kapea maakannas Hetekylän kohdalla.

Jossain vaiheessa veden pinta on selvästi laskeutunut. Myöhempi järven rantavalli on Vuormajärvessä noin korkeudella 106,4 m mpy. Tämä on selvästi ylempää vaatimattomampi. Rinnevarjosteesta voidaan havaita myös joitain muita mahdollisia rantapenkkoja. Yhdessä vanhaan karttamateriaaliin vertaamalla voitaisiin arvioida, että järven viimeisin vedenpinta on ollut välillä 160,0–106,4 m mpy.

Hetetjärven kohdalla ylempi rantavalli vastaa edellä kuvattua. Viimeisin järvenpinta on mahdollisesti ollut noin korkeudella 105,9–106,1 m

mpy. Toisaalta, mikäli Akanlampi on ollut selvästi järvestä erillään oleva allas, on järven pinta voinut olla välillä vain 105,3 m korkeudella. Järvien pinta on vaihdellut tietysti myös vuodenaajan mukaan, ja ero kevään ja loppukevään vedenkorkeudessa voi olla suurikin.

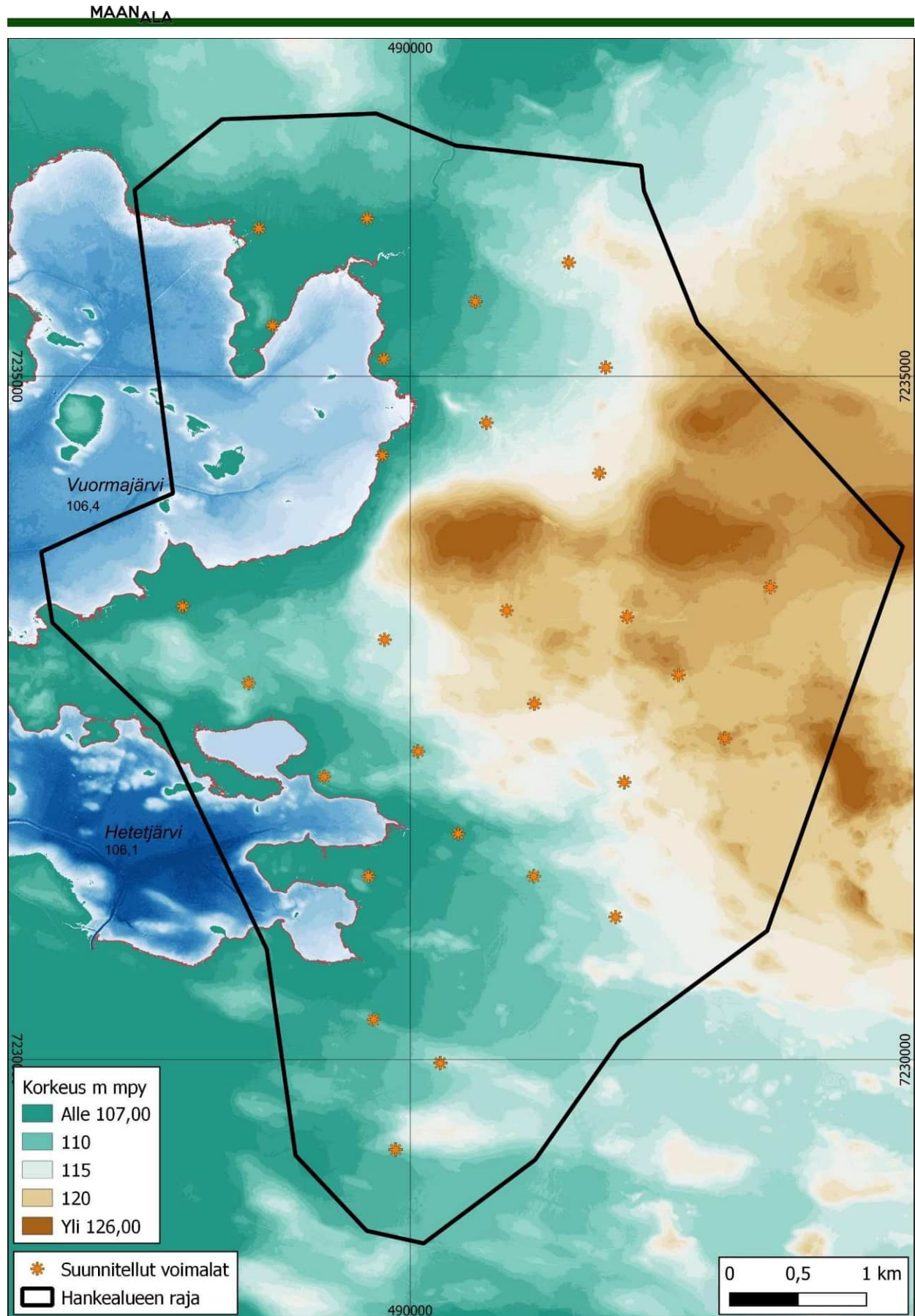
Hankealueen pohjoispuolella olevan pääosin kuivatun Aittojärven pinta ollut noin korkeudella 109,4. Järvi jää siten juuri hankealueen ulkopuolelle.

Nykyisin Akanlampi on vesittynyt uudestaan. Muuten vanha järvenpohja on alueella pääosin suota. Muista vesistöistä keskeisin on Aittojärvestä laskeva Aitto-oja.

Järvien rannat ovat olleet pääosin matalia ja soisia. Jyrkemmät asumiseen tai leiriytymiseen soveliaat rantatöyräät ovat harvassa. Siksi on sitä todennäköisempää, että tällaisilla maastonkohdilla on ollut eriaikaista ihmistoimintaa. Vuormajärven rannoilla asumiseen sopivia ja hankealueelle osuvia kohtia ovat Haaponiemi, tästä itään oleva Lehtoniemi sekä Kultakilpi. Viimeksi mainittu on ollut saari järven keskellä. Lisäksi voidaan mainita pieni niemi Aittovaarasta luoteeseen.

Hetetjärvellä asumiseen kelpaavia paikkoja löytyy Korkea-Akanahosta, Korteperän pohjoisrannalta, Lehtoniemestä ja Paja-Ahosta.

Inventoinnissa huomattiin, että kaikista parhailla paikoilla oli 1800–1900-luvuille ajoittuvaa asutusta ja toimintaa. Tämän toiminnan jäljet vaikeuttivat varhaisemman asutuksen löytämistä, joka hyvin todennäköisesti on keskittynyt samoille paikoille. Poikkeuksena tästä voidaan mainita asuinpaikat Vaara ja Räisänen. Nämä sopivat paikkoina lähinnä myöhemmälle viljelyasutukselle.

Kuva 6. Hankealueen korkeuserot. Pohja-aineisto: Maanmittauslaitoksen 2 m korkeusmalli.

Kartassa on esitetty hankkeen vuoden 2023 YVA-ohjelmavaiheen aikainen voimalasuunnitelma

Kuva 7. Järven rantavallia Kultakilvessä. Kuva: Arttu Tokoi.

Kuva 8. Vuormajärven selkää. Taustalla Kultakilpi. Kuva: Arttu Tokoi.

Kuva 9. Hetetjärven Lehtoniemeä. Kuva: Arttu Tokoi.

Kuva 10. Vanha niittylato Muuraisen lähellä. Kuva: Arttu Tokoi.

4. Historiallista taustaa ja kartta-aineistoja

Vuormajärvi mainitaan historiallisissa lähteissä jo vuonna 1562, jolloin järvellä kävi kalassa kiiminkiläisiä haapiokuntia (Luukko 1954: 140, 409).

Vaikka järvien laajat kalavedet ovat jo itsessään houkuttelleet alueelle ihmisiä, järvet ovat olleet myös osa kulkureittiä Kiiminkijoen ja Iijoen välillä. Etelästä Nuorittajoelta lähtien reitin ovat muodostaneet Alalampi, Hetetjärvi, Vuormajärvi, Aittojärvi, Taipaleenlampi, Ontamojärvi, Iso-Kaakkuri, Pikku-Kaakkuri, Tuulijärvi ja Pudasjärvi. Vetotaival on ollut Taipaleenharjun kohdalla. Hankealueen kohdalla reitti on kulkenut Vuormajärven selkää Haaponiemen edustalla ja jatkunut Aitto-ojaa myöten Aittojärvelle.

Varhaisimmat aluetta kuvaavat pienimittakavaiset kartat ovat 1600- ja 1700-luvuilta. Näissä keskeisiä vesireittejä on korostettu piirtämällä ne muita alueita suuremmin ja tarkemmin. Hankealueen järvet löytyvät Claessonin vuoden 1650 kartoilta (Claesson 1650a ja 1650b). Tarkemmin järvien muoto näkyy vuoden 1798 kartalla (Hällström 1798).

Asutusta kuvataan karkeasti Claessonin (1650b) kartalla, missä Hetetjärven ympäristöön on merkitty neljä taloa. Vuormajärven rannat ovat kartalla asumattomia.

Järvien kuivattaminen aloitettiin ilmeisesti 1800-luvun puolivälin tietämillä. Kyseessä oli

vaativa ja laajamittainen hanke, jonka tavoitteena oli saada lisää niittymaita alueelle (ks. esim. Jurvansuu 2012). Kuivaustyö jatkui pitkän aikaa ja myös kanavaverkoston ylläpito oli ilmeisen työlästä. Kanavia kaivettiin auki vielä 1900-luvun alkupuolella.

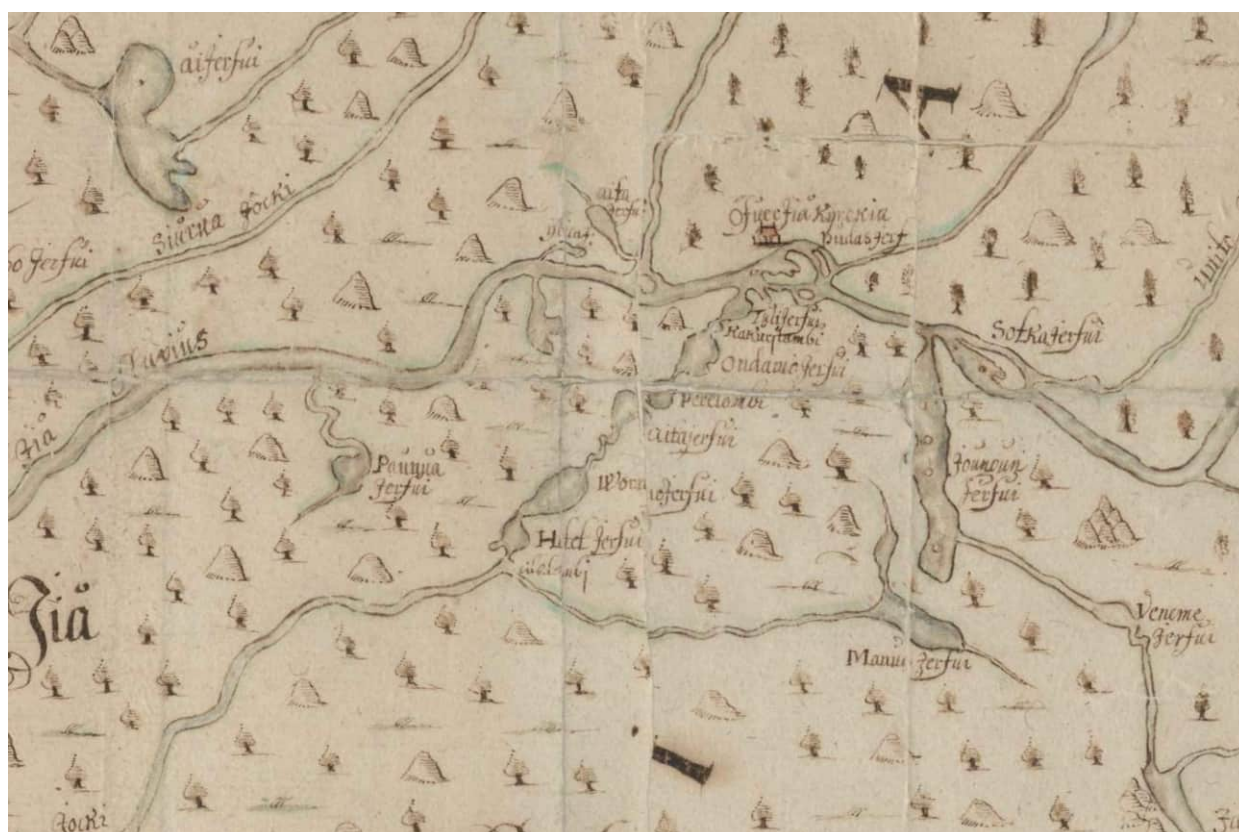
Isojakokarttojen tekoaikaan vuosina 1852–1854 järvien kuivatus näyttää olevan vielä kesken (Hällström 1852a-d, 1852–1854). Järvien vesijättöjen jakokartta on vuodelta 1860 (Poppius 1860). Pitäjänkartoilla (1865) järvet on kuvattu kuivattuna.

Hankealueella kuivatun Vuormajärven rannoille on kuvattu kartoille kaksi taloa: Haaponiemi ja Vaara. Hetetjärven osalle osuvat Räisäsän ja Pajalan torpat.

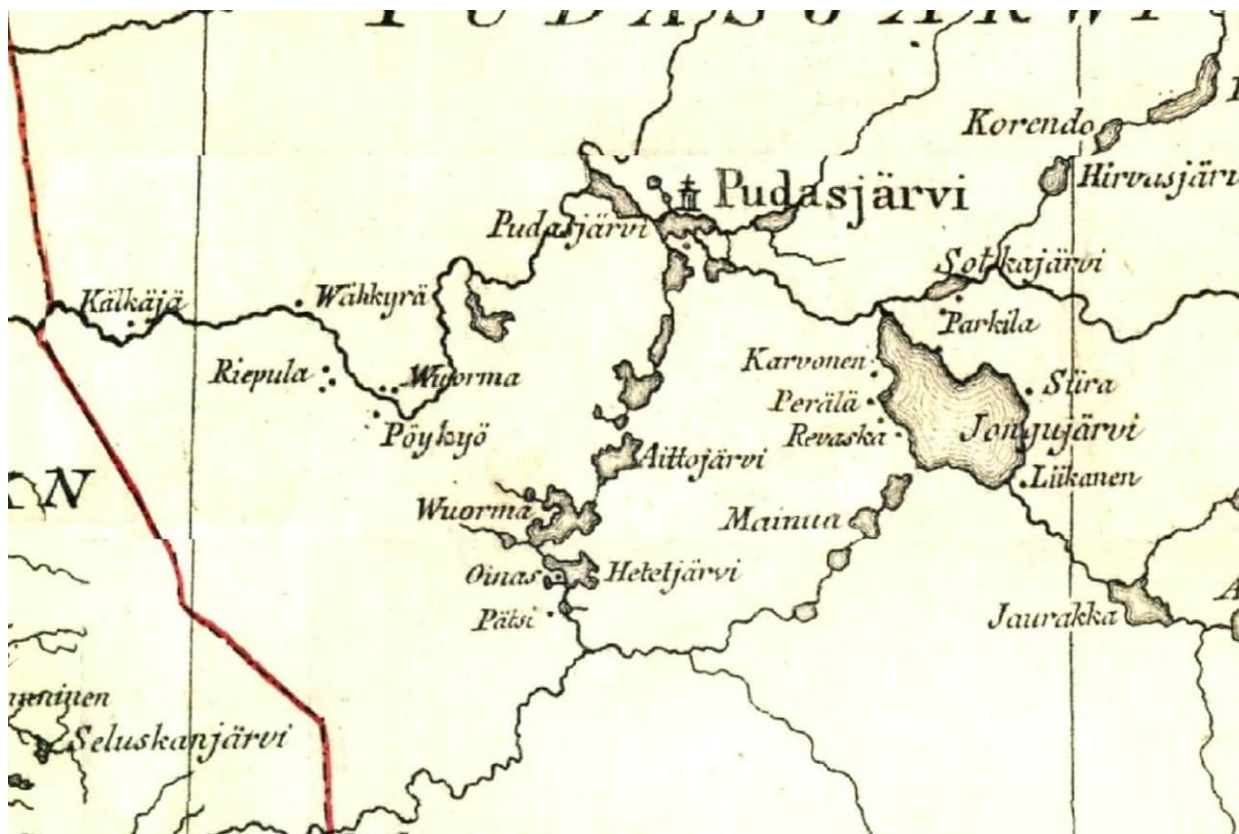
Vielä vuonna 1779 Hetetjärvellä on maakirjan mukaan edelleen vain 4 taloa, eikä mikään edellä mainituista kuulu näihin. Torppia ja uudistaloja ei tosin ole maakirjaan merkitty. Tämän jälkeen asutus alkaa kasvaa varsin voimakkaasti.

Isojakokartoille on hankealueelta merkitty yksi tervahauta (kohde 7 Laattaikko). Muut löydettyistä tervahautoista eivät oletettavasti ole olleet kartantekoaikaan käytössä.

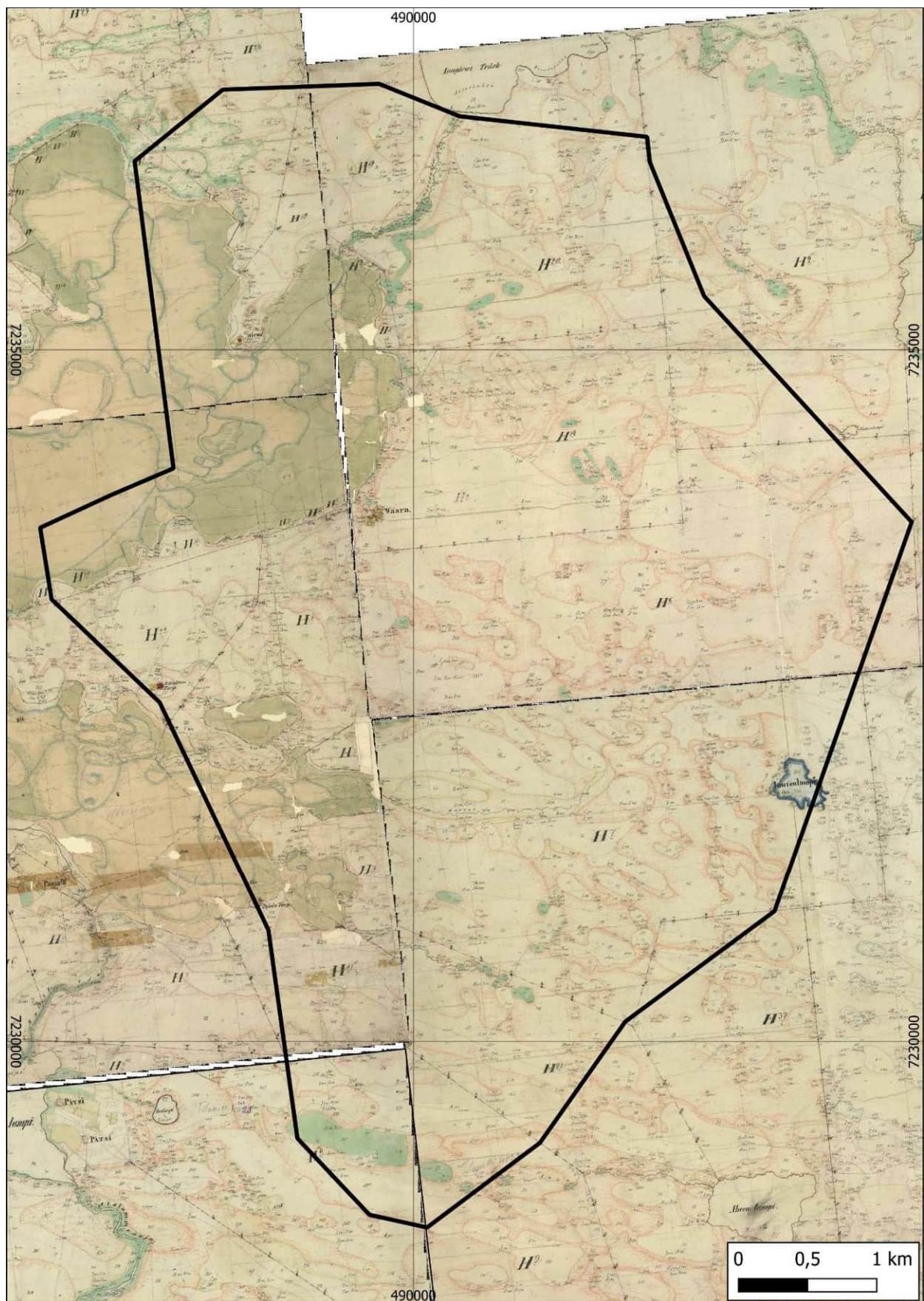
Muuta maankäyttöä vanhoilta kartoilta ei ole havaittavissa. 1900-luvun peruskartoilla ja ilmakuvissa alue näyttää pysyneen ennallaan. Osa asuinpaikoista on tosin autioitunut.

Kuva 11. Järvien ketju on kuvattu kartalle korostetun selkeästi (Claesson 1650a). Tämä koskee myös muita vesireittejä, kuten on kuvassa Jongunjärven ja Mainuajärven (nyk. Ruottisenlampi) kohdalla, mitkä muodostavat toisen taipaleen jokien välillä.

Kuva 12. Vesireitistö korostuu myös Hällströmin (1798) kartassa. Kartan monista epätarkkuuksista poiketen hankealueen järvet on kuvattu tässä hyvin tarkasti.

Kuva 13. Hankealue asemoituna isojakokartoille (Hällström 1852a-d, Hällström 1852–1854).

Kuva 14. Hankealue pitäjänkartoilla (1865a-b)

5. Kohdekuvaukset

5.1. Aiemmin tunnetut arkeologiset kohteet

1. Pudasijärvi Haaponiemi

*Muinaisjäännösrekisterin kohde 615040028.
Muu kulttuuriperintökohde.*

Tyyppi: asuinpaikat/talonpohjat

Ajoitus: kivikautinen, historiallinen

N 7235061E 488774 (rakenne pihapiirissä)

N 7235064 E 488712 (kellari)

Korkeus: 108 m mpy

Löydöt: –

Aiemmat tutkimukset: Appelgren 1898, Sarkkinen 1998

Kohde on aiemmin ollut muinaisjäännösrekisterissä löytöpaikkana. Talon perunapellosta on löydetty rombimainen reikäkirves (KM 11797). Lisäksi Aitto-ojan kuivatusojaa kaivaessa on löydetty kivitaltta (PPM 65 (=133)). Mikäli kyse on kanavasta, jossa oja nykyään kulkee, on löytöpaikka vanhaa järvenpohjaa.

Muinaisjäännösrekisterissä kohteeseen on kuulunut myös rautakautisten tai keskiaikaisien puuesineiden löytöpaikka tästä 400 m koilliseen. Tämä on raportissa jaettu omaksi kohteekseen (kohde 2 Aittoperän räme).

Kivikautisten löytöjen lisäksi paikalla sijaitsee vanha Haaponiemen (myös Haapaniemi) talon paikka. Päärakennus on edelleen jäljellä ja toimii ilmeisesti nykyisin vapaa-ajan asuntona. Pihapiirin toisella laidalla on rakennuksen perustukset. Rakennukset näkyvät vielä 1957 ilmakuvassa.

Talolta 60 m länteen löydettiin järven yläpään rantavalliin kaivettu kellari. Mitoiltaan

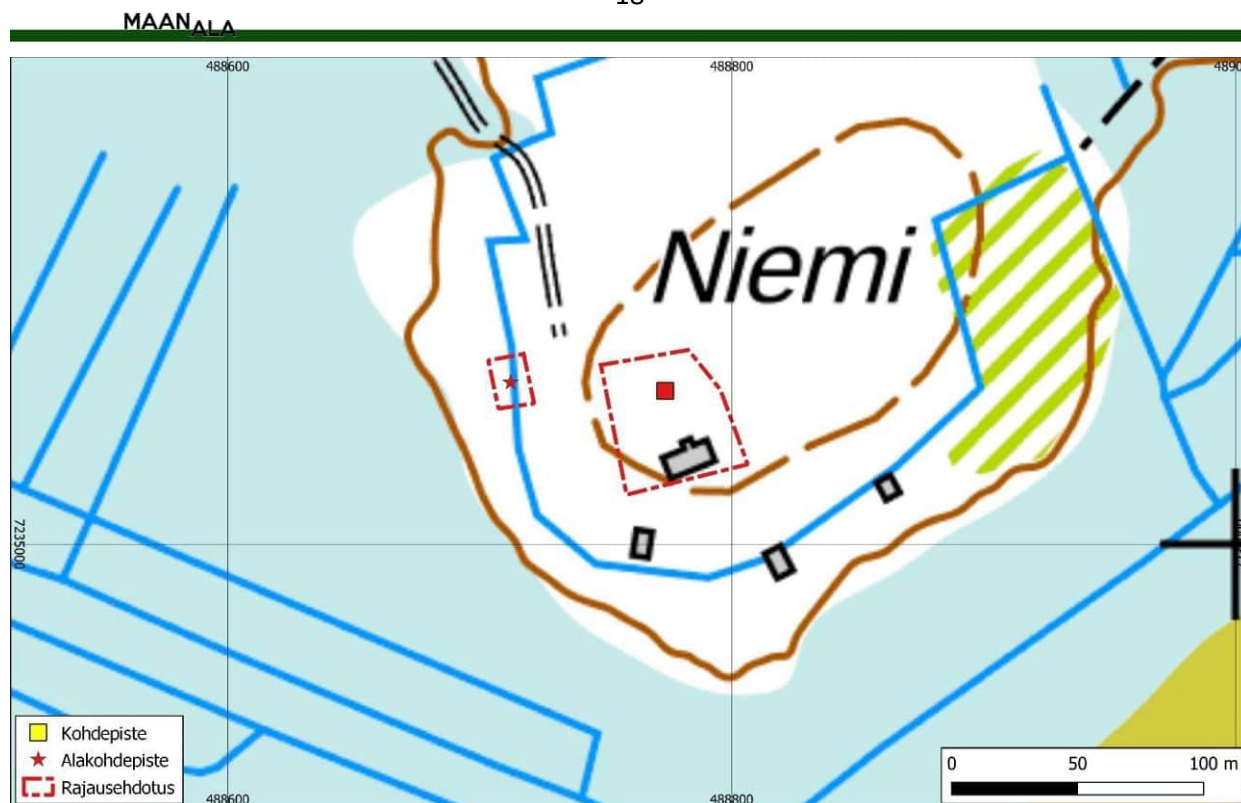
tämä on 3 x 2 x 1 m. Tämän jatkona on 2 x 0,5 m suuaukko. Suulta jatkuu pitkä oja vanhan järven rantaa kohden. Seinät ovat kylmämuuratut. Kellarin suuaukko osoittaa järvelle päin, joten on periaatteessa mahdollista, että kyse olisi kalakellarista. Toisaalta 1957 ilmakuvassa kohdalla näkyy mahdollisesti jokin rakenne.

Haaponiemen talo on merkitty isojakokartoille ja pitäjänkartoille (Hällström 1852a, pitäjänkartta 1865a). Uudistushakemistossa talon numero on 19, joten talo on mahdollisesti perustettu verraten myöhään vasta 1800-luvun alkupuolella.

Haaponiemi on sijainnut erittäin keskeisellä paikalla Vuormajärveen pistävän niemen kärjessä. Sijainti on oivallinen järvellä tapahtunutta kalastusta ajatellen. Lisäksi niemi tarjoaa korkean kuivan paikan leiriytymiseen siinä missä pääosa järven rannoista on ollut soisia. Niemi myös osuu keskeisen Kiiminkijoelta lijoelle johtavan jokireitin varteen. Reitti jatkuu niemen kupeesta alkavaa Aitto-ojaa pitkin koilliseen, ja reitin käyttäjät ovat kulkeneet Haaponiemen editse. On siksi hyvin todennäköistä, että niemellä on ollut toimintaa sekä esihistoriallisella että historiallisella ajalla. Paikka mainitaan myös vesireitteihin liittyvässä perimätiedossa (Sarkkinen 1998).

Talo sijaitsee nähtävästi alueen parhaalla paikalla. Ympäröiviä alueita tarkastettiin silti inventoinnissa myös melko tarkasti. Talon lähi-alueet on aikanaan raivattu pelloksi, mikä vaikeutti näillä mahdollisesti sijainneiden kohteiden löytämistä.

Edelleen käytössä olevaa historiallista asuinpaikkaa esitetään muuksi kulttuuriperintökohteeksi. Aiemmat kivikautiset löydöt ja paikan sijainti viittaavat siihen, että alueella on ollut toimintaa kivikaudella. Pihapiirissä ei kuitenkaan tehty kajoavia tutkimuksia.

Kuva 15. Kohteen sijainti ja rajaus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 16. Haaponiemen päärakennus. Luoteesta. Kuva: Arttu Tokoi.

Kuva 17. Rantavalliin kaivettu kellari koillisesta kuvattuna. Taustalla vanha järven ranta. Kuva: Arttu Tokoi.

5.2. Uudet arkeologiset kohteet

2. Pudasjärvi Aittoperän räme

Muinaisjäännösrekisterin kohde 1000020402. Esitetään rekisteröitäväksi uutena kiinteänä muinaisjäännöksenä.

Tyyppi: asuinpaikat/eräsijat

Ajoitus: rautakautinen, keskiaikainen

N 7235369 E 489028

Korkeus: 106 m mpy

Löydöt: –

Aiemmat tutkimukset: Appelgren 1898, Sarkkinen 1998

Alueelta on 1800-luvun lopulla löydetty suosta koristeltu vakankansi (KM 3487:9), valinmuotti (KM 3487:12), pulkan pohjapuun (KM 3638:4) ja suksen (KM 3638:5) kappaleita. Löydöt on tehnyt paikallinen tilallinen ja on kerätty Museoviraston kokoelmiin opettaja K.A. Petterssonin ja Hjalmar Appelgrenin toimesta. Appelgren on käynyt sittemmin tutkimassa paikkaa (1898). Vuonna 1998 Mika Sarkkisen käydessä paikalla alue on ollut vastikään ojitettu. Löytöjen tarkkaa paikkaa ei pystytty tällöin todentamaan.

Vuoden 2023 inventoinnissa pyrittiin tarkentamaan löytöpaikkaa aikaisemmissa tutkimuksissa esitetyn kuvauksen sekä tarkan maasto-tutkimuksen pohjalta.

Appelgren (1898) ja Pettersson kuvaavat löytöjen tulleen Aittoperän rämeestä 200 sylvä Haaponiemen talosta koilliseen. Tämän on ajateltu tarkoittaneen vanhaa ruotsin sylvä (noin 180 cm), jonka perusteella matka olisi 350 m (Sarkkinen 1998). Kyse voi olla kuitenkin myös ns. uudesta sylvästä (2 m), joka otettiin käyttöön metrijärjestelmään siirryttäessä 1890-luvun alkuun tultaessa. Tällöin matkaksi tulisi tasan 400 m. Mitta on joka tapauksessa voitu ottaa askelmittana, joten sitä on pidettävä lähinnä

suuntaa antavana. Kohdepiste on joka tapauksessa sijoitettu 400 m talosta, sillä paikka sopii muutenkin kuvaukseen (ks. kartta alla).

Pettersson kuvaa löytöpaikan olleen vanhemman ja nuoremman järvenpaltaan välissä (löytöluettelo KM 3487). Näiden välinen etäisyys on 20 sylvä eli noin 40 m. Appelgren (1898) toteaa, etteivät penkat näy erityisen selkeästi, mutta opettaja on varmaankin oikeassa.

Kohdepisteestä koilliseen olevalla alueella vanhat rantapenkat näkyvät hyvin selkeästi, kun taas tästä lounaaseen suon kohdalla ne katoavat tyystin. Ylempi rantapenkka on massiivinen, kun taas alempi kapea mutta selväpiirteinen valli. Näiden välissä on selkeä terassi, joka näkyy alemmaa penkkaa paremmin rinnevarjosteessa.

Rantavallien etäisyys vastaa lounaispäässään löytöpaikan kuvausta. Toisaalta Appelgren ei pidä näitä selkeinä. Ristiriitaa voisi selittää se, että löydöt ovat suoalueelta, missä vallit eivät näy. Viereisellä alueella näkyvät rantamuodotumat ovat kuitenkin tarjonneet hyvän mahdollisuuden kuvata löytöpaikan sijaintia tarkemmin. Luonnollisesti myös suoalue on kohdalla samojen kahden eriaikaisen rantaviivan välissä.

Löytöpaikalla on tietojen mukaan ollut paksusti turvetta. Löydöt ovat tulleet noin 70 cm (5 korttelin) syvyydeltä. Lisäksi paikalla, missä Appelgren on tehnyt koetutkimusta, turvetta on ollut ainakin 1 m.

Maastossa aluetta kairattiin laajalti ja todettiin turvetta olevan runsaasti ojitetulla suoalueella sekä vanhassa järvenpohjassa. Näkyvien rantavallien välisellä alueella se selvästi ohenee, tosin alemmalla terassilla on edelleen 50–60 cm turvekerros. Kohdepisteestä lounaaseen mentäessä kerros nopeasti paksunee ja tämä vastaa paremmin löytöjen kuvattua kontekstia.

Löytöyhteydestä mainitaan tarkemmin ainoastaan löytöluettelossa (KM 3638). Täällä

mainitaan löytöjen tulleen tien oja kaivettaessa. Alueella kulkeneesta tiestä ei kuitenkaan ole juurikaan tietoa. Isojakokartalle ja pitäjänkartalle on piirretty Aittojärveltä tuleva polku tai tieura, joka kuitenkin päättyy lähelle Aittoojan suuta vanhaan järvenrantaan. Peruskartoilla tie jatkuu tästä todennäköisesti talvitienä vanhan järvenpohjan halki.

Tie on tullut tarpeelliseksi järven kuivauksen jälkeen, joten on ymmärrettävää, että tällainen hanke on ollut käynnissä löytöjen teon aikaan. Todennäköisesti tie olisi tullut Aittojärven suunnalta, mihin kartoille merkityn polun pää päättyy. Sen olettaisi kuitenkin seurailleen järven vanhoja rantoja, mitkä ainakin Haaponiemen kohdalla ovat helposti kuljettavia verrattuna vetelään järvenpohjaan. Vuoden 1957 ilmakuvassa voidaan mahdollisesti havaitakin jonkinlainen vanhaa rantaa mukaileva tieura, jos ei kyse ole sitten rantavallista. Lisäksi kankaalla kohdepisteeltä 100 m koilliseen havaittu matala sorakuoppa voisi liittyä tiehen.

Kankaalla tieojan kaivaminen ei ole ollut tarpeellista. Tarkasteltavalla kohdalla on kuitenkin ollut soinen poukama. Mikäli tie on haluttu oikaista tästä suoraan talolle kiertämättä kankaan kautta, olisi ojankaivuu tässä ollut tarpeellista.

Siksi maastotarkastuksen yhteydessä yritettiin löytää jälkiä tiestä rämeen kohdalta uudemman ojituksen seasta. Yksi tällainen oja löytyi. Kyse on lähes umpeen kasvaneesta vain noin 30 cm leveästä urasta, jolla on kuitenkin paikoin syvyyttä 30–50 cm. Uudet ojitukset leikkaavat tätä ja ura on monelta osin peittynyt niistä kaivettujen maakasojen alle. Ulkomuodon perusteella kyse voisi hyvin olla 1800-luvun lopulla kaivetusta ojasta (ks kartta).

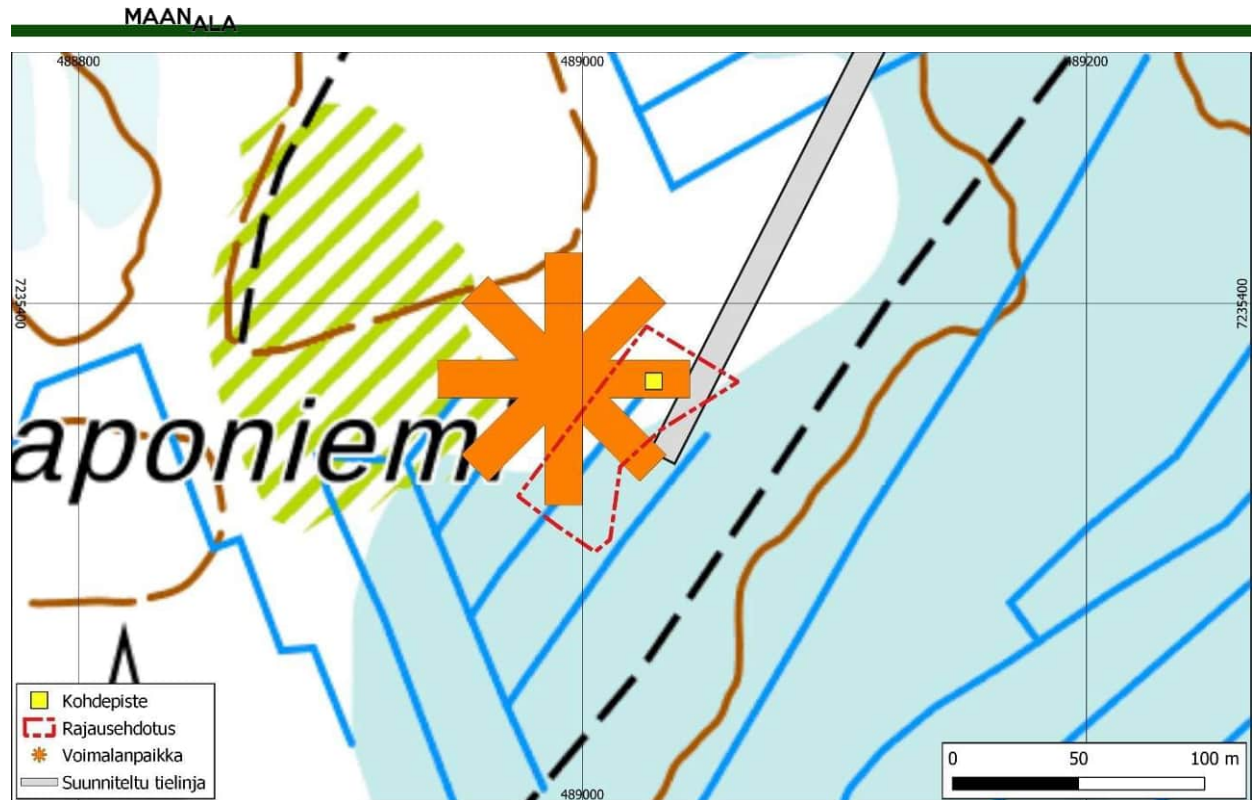
Löytökuvauksen perusteella löytöjen lisäksi oli suossa luontaisia puita. Osa näistä oli suuria ja lan paksuisia tukkipuita. Alueella tehdyissä kairauksissa puita ei löydetty. Kairalla tällaiseen osuminen on kuitenkin hyvin epätodennäköistä. Sen sijaan Sarkkinen mainitsee (1998) alueella olleen ojituksissa esiin tullutta puumateriaalia. Veden pinta oli nykyisellään noin 30 cm syvyydellä, joten syvemmällä olevan puumateriaalin pitäisi olla edelleen ennallaan.

Edellä mainittujen seikkojen perusteella on arvioitu löytöjen tulleen kartalla (alla) esitetyltä alueelta. Tarkemman paikan määrittäminen edellyttäisi laajempia kaivaustutkimuksia. Huomattakoon kuitenkin, että löydöt ovat alkujaankin laajalta noin 40 m (20 syltä) pitkältä alueelta.

Aiemmin kohde on ollut rekisterissä löytöpaikkana. Lienee kuitenkin todennäköistä, ettei kyse ole irtolöydöistä. Ensinnäkin löytöjä on useita ja ne ovat laajalta alueelta. Toisekseen puuesineiden säilymisen kannalta todennäköisempi selitys on, että ne on haudattu suohon tarkoituksella, kuin että ne olisivat säilyneet hylättyinä rantavedessä paikan soistumiseen saakka. Soinen poukama on todennäköisesti tarjonnut mahdollisuuden tavaroiden säilyttämiseen. Sukset yms. ovat pysyneet suossa paitsi piilossa sivullisilta, myös hyvässä kunnossa.

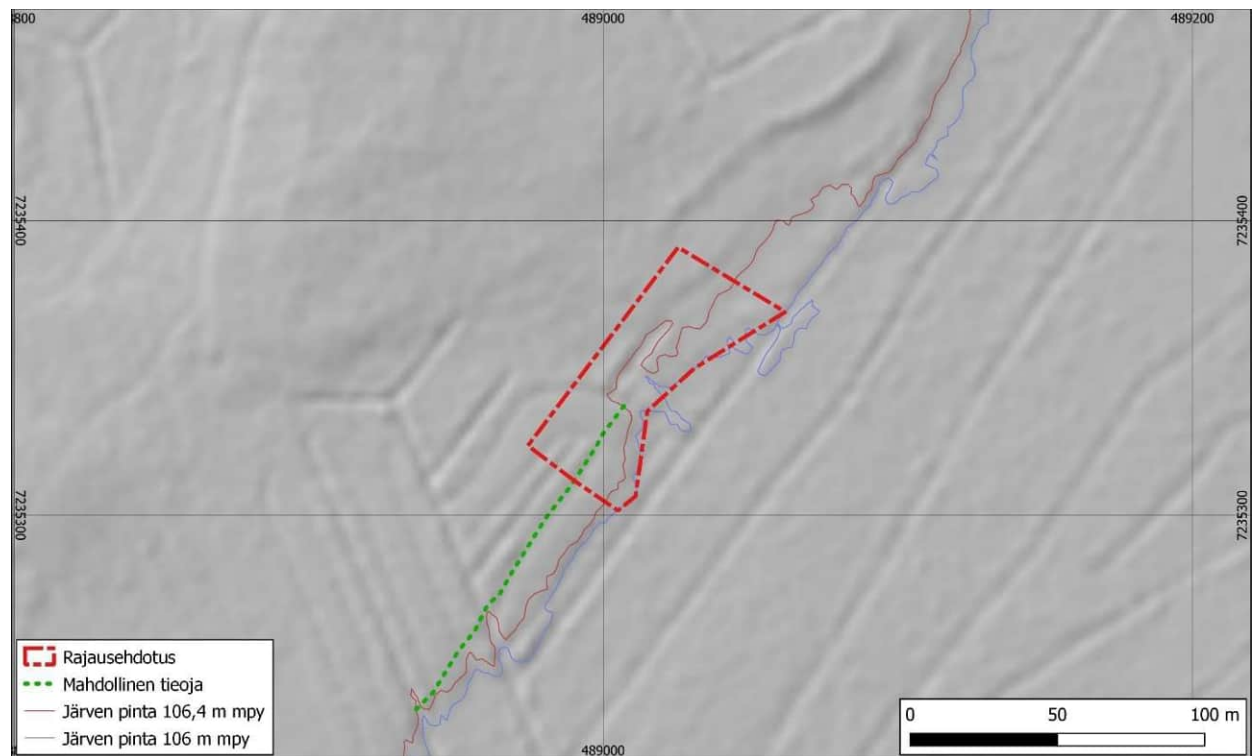
Kohdetta ehdotetaan erotettavaksi muinaisjäännösrekisterin kohteesta Haaponiemi (615040028) ja esitetään sen rekisteröimistä kiinteänä muinaisjäännöksenä.

Paikalle on suunniteltu voimalanpaikkaa ja tietä. Kohde voitaisiin kiertää siirtämällä rakennusaluetta esimerkiksi hieman pohjoiseen.

Kuva 18. Kohteen sijainti ja rajaus. Voimalanpaikkaa kuvaavan symbolin halkaisija kartalla 100 m. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kartassa on esitetty hankkeen vuoden 2023 YVA-ohjelmavaiheen aikainen voimalasuunnitelma

Kuva 19. Mahdollinen tieoja sekä arviot järven rannan sijainnista. Rantavallit näkyvät rinnevarjosteissa kohteesta koilliseen. Pohja-aineisto: Maanmittauslaitoksen 2 m korkeusmalli.

Kuva 20. Edessä alempi rantavalli. Ylempi valli näkyy taustalla korkeana. Kaakosta. Kuva: Arttu Tokoi.

3. Pudasjärvi Haaponiemen laki

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännoksenä

Tyyppi: kivirakenteet/röykkiöt, maarakenteet/kuopat

Ajoitus: ajoittamaton

N 7235546 E 488928 (röykkiö)

N 7235527 E 488934 (kuoppa)

Korkeus: 110,5 m mpy

Löydöt: –

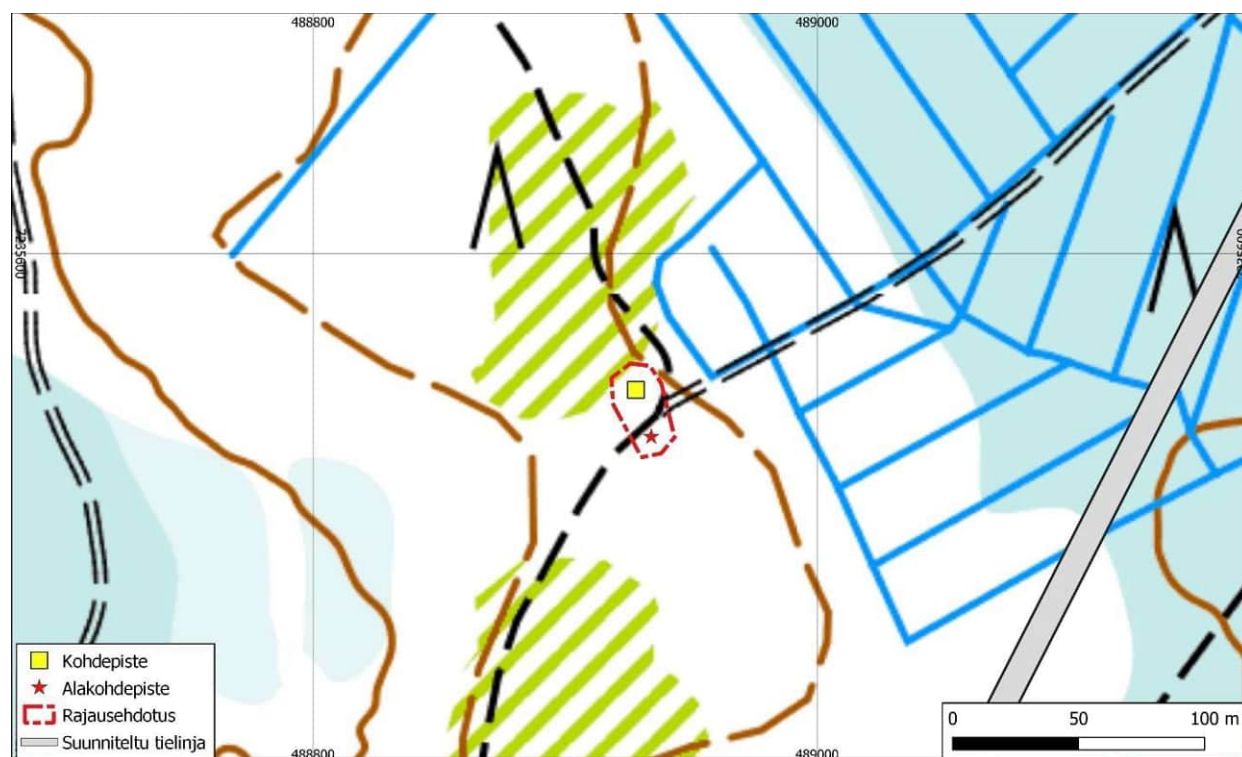
Kohde sijaitsee Haaponiemen korkeimmalla kohdalla keskellä kangasta metsätien pohjoispuolella. Paikalla on sammalen peittämä suorakulmainen tasalakinen röykkiö. Mitoiltaan tämä on noin 4 x 3 x 0,7 m.

Röykkiön lounaispuolella noin 5 m päässä on toinen epävarma röykkiö. Mitoiltaan tämä on

3,5 x 2,5 x 0,5. Ajokone on ajanut tämän yli ja rakenne on siksi epäselvä.

Ensimmäisestä röykkiöstä noin 20 m etelään on tien toisella puolella syvä kuoppa. Kuoppa on suorakulmainen ja mitoiltaan 2 x 1 x 1,2 m. Tätä ympäröi 1,5 m leveä ja 30 cm korkea valli. Maa-aines pohjalla on hyvin pehmeää hiekkaa. Kairalla kokeilemalla pehmeää maata on ainakin 1 m. Niinpä kuopan syvyys on ollut ilmeisesti noin 2 m. Pohjalla on mahdollisesti ohut muutaman senttimetrin huuhtoutumiskerros. Kohteen tulkinta on vaikeaa, sillä kuoppaan on kasattu jätettä.

Röykkiön ja kuopan välistä kulkeva tie on tehty peruskarttojen ja ilmakuvien perusteella 1966 ja 1994 välillä. Jo aiemmin on talolla ollut pieni peltotilkku joitain kymmeniä metrejä kohdasta lounaaseen. Ainakin kuopan voitaisiin ajatella liittyvän Haaponiemen taloon.

Kuva 21. Kohteen sijainti ja rajaus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 22. Röykkiö oli selväpiirteinen. Lounaasta. Kuva: Arttu Tokoi.

4. Pudasijärvi Muurainen

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi muuna kulttuuriperintökohteena

Tyyppi: asuinpaikat/talonpohjat

Ajoitus: historiallinen

N 7235772 E 488742 (itäisempi rakennusjään-
nös)

Korkeus: 107 m mpy

Löydöt: –

Talonpaikka sijaitsee kankaalla Haaponiemen pohjoisosassa. Vanha järvenranta on läntisemmästä rakennuksenpohjasta 25–50 m länteen. Paikka on siis muun Haaponiemen tapaan sopiva järvenranta-asutukselle.

Ensimmäinen rakennuksen perustus (A) sijaitsee alueen korkeimmalla kohdalla metsätien päässä olevan silmukan keskellä. Rakenteen mitat ovat noin 6 x 5 m. Rakennusta rajaa 20–30 cm maavalli. Keskellä on suorakulmainen kasa, jonka päällä on 20 cm likamaata ja alla kiviä tai tiiliä sekä nokimaata. Halkaisijaltaan tämä on noin 3 m ja korkeudeltaan 0,8 m. Ilmeisesti kyse on tulisijan jäännöksistä.

Tien toisella reunalla rakennuksesta luoteeseen on kaivon jäännös (B). Kuoppa on

mitoiltaan 3 x 3 x 2 m. Kaivon luoteispuolella on 4 x 2 x 0,8 m kokoinen painanne, jota ympäröi matala valli (C).

Ensimmäisestä rakennuksesta 50 m länteen on toinen rakennuksen perustus (D). Kooltaan tämä on 8 x 4 x 0,7 m. Ainakin järven puolella näyttäisi perustana olevan kiviä ja päällä multi-penkki. Rakenteen päällä on maansekaisia kasoja palanutta kiviä. Kiviä ja palaneita kiviä on myös muuten rakenteen pinnalla. Maa on osittain myös nokista.

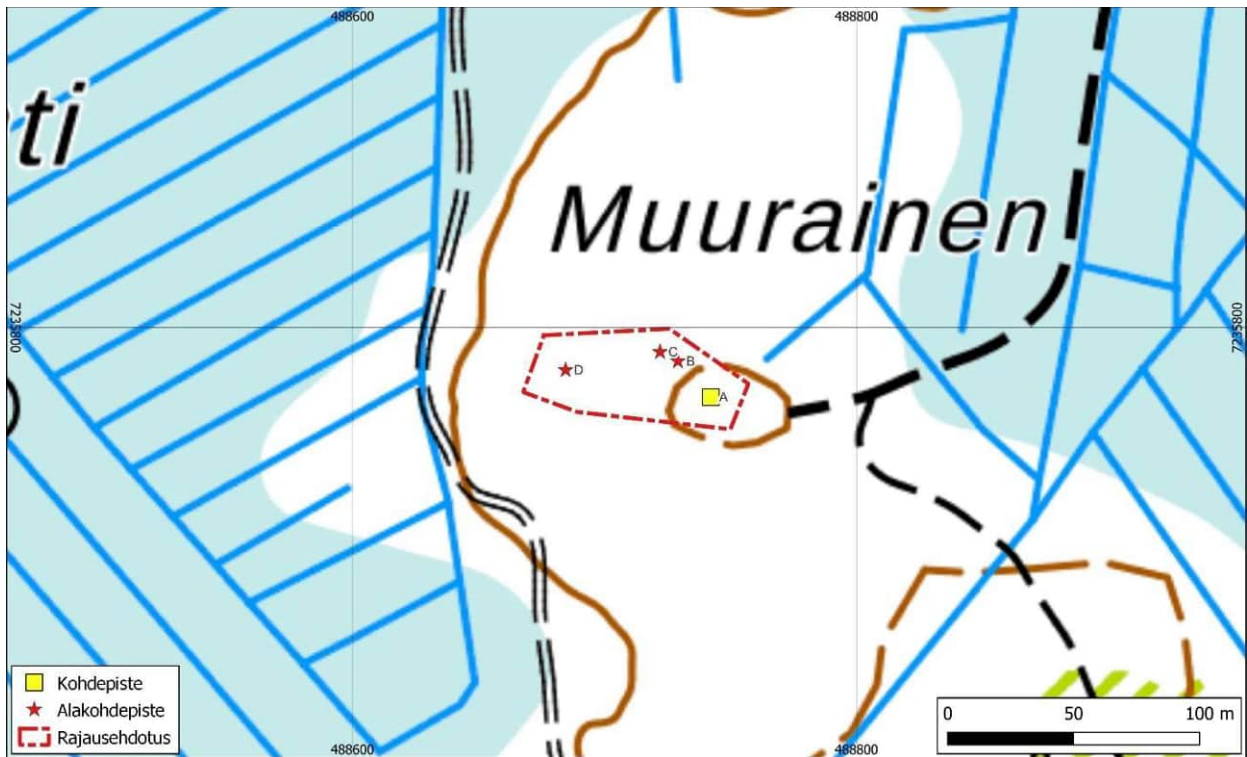
Rakennuksesta 70 m lounaaseen on vanhan niittyladon raunio. Tämä lienee kuitenkin muita rakenteita myöhäisempi.

Taloa ei näy isojakokartalla tai pitäjänkartalla. Se ei esiinny myöskään 1900-luvun peruskartoilla. Vuoden 1957 ilmakuvasa paikalla näkyy kuitenkin jo lähes umpeenkasvanutta peltoa. Aiemmin mainittu niittylato näkyy tässä ja myöhemmällä peruskartalla. Mahdollisesti kyse on järvenkuivatuksen jälkeen perustetusta melko lyhytikäisestä talosta.

Nimiarkiston mukaan Muurainen on vanha kantatalo, joka on ollut autiona ainakin 1900-luvun alkupuolelta (Leena Turpeinen 1980).

Taulukko 2. Kohteen ja alakohteiden koordinaatit.

Nro	N	E	Kuvaus
A	7235772,4	488742,2	Itäisempi rakennuksen perustus
B	7235786,6	488729,1	Kaivo
C	7235790,3	488722,0	Painanne
D	7235783,1	488684,6	Läntisempi rakennuksen perustus

Kuva 23. Kohteen sijainti ja rajaus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 24. Läntinen rakennuksenperustus. Etelästä. Kuva: Arttu Tokoi.

Kuva 25. Itäisen rakennuksenpohjan tulisijan jäännös. Kuva: Taneli Leinonen.

5. Pudasjärvi Lehtoniemi

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi muuna kulttuuriperintökohteena

Tyyppi: asuinpaikat/talonpohjat

Ajoitus: historiallinen

N 7235010 E 489750 (asuinrakennus)

Korkeus: 107 m mpy

Löydöt: –

Paikalla on pieni niittyaukea ja useiden rakennusten jäännöksiä. Suurin rakennuksenperusta sijaitsee heti ylemmän rantavallin päällä. Tämä on mitoiltaan 7 x 5 m ja suunnaltaan luoteesta kaakkoon. Lounaisseinällä on suorakulmainen 2 x 1,5 x 0,5 m kivistä ladottu uuninperustus. Tämän vieressä on iso halkaisijaltaan 3 m ja korkeudeltaan 1 m hiekkakasa, jossa on kiviä ja tiiltä ilmeisesti puretusta uunista. Paikalla on myös uuninpelti.

Rakennuksesta 10 m kaakkoon on ylempään rantavalliin kaivettu kellari. Mitoiltaan tämä on noin 4 x 4 m. Suorakulmainen kellarikuoppa on 2 x 1,5 x 0,7 m ja valli noin metrin. Reunoilla on joitain kiviä, mutta selvää kiviseinää ei ole nähtävissä. Suuaukko lienee järven suuntaan lounaaseen.

Asuinrakennuksesta 13 m pohjoiseen on pienen 3 x 2,5 m rakennuksen pohja. Reunoja kiertävä valli on noin 30 cm korkea.

Tästä 20 m pohjoiseen on niittyladon raunio. Mitoiltaan tämä on 3 x 3 m. Tämä on ilmeisesti ollut rakenteista viimeisimpänä käytössä, sillä alimmat hirsikerrat ovat vielä nähtävissä.

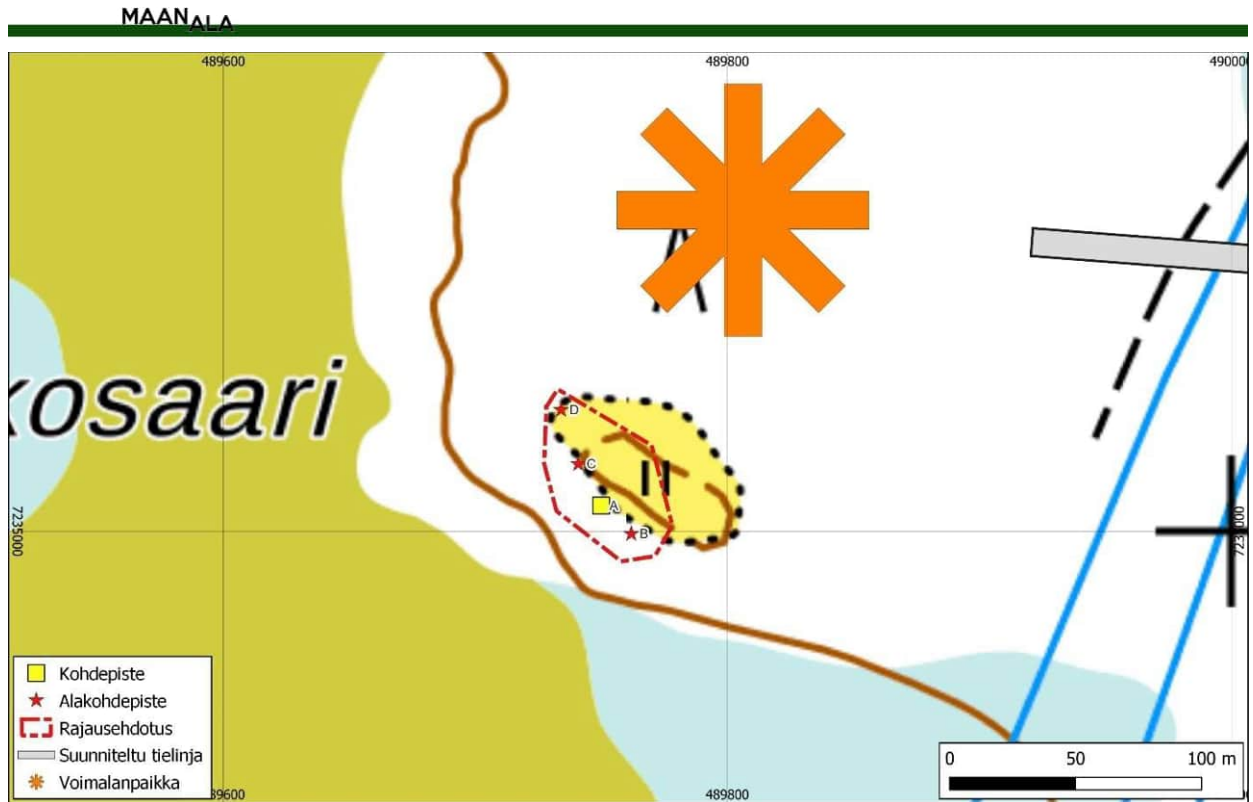
Kellaria lukuun ottamatta rakennukset ovat näkyvissä vuoden 1957 ilmakuvassa ja 1966 peruskartalla. Näissä näkyy myös neljäs suurempi rakennus. Tämä todennäköinen ladon paikka näkyi niityllä ympäristöä vehreämpänä kohtana. Rakennuksia ei ole kartalla merkitty asuinrakennuksiksi.

Isojakokartalla tai pitäjänkartalla ei paikalle ole kuvattu rakennuksia. Paikka on ollut siis käytössä ainakin 1900-luvun alkupuolella. Kyse voi olla lyhytaikaisesta järven kuivaamisen jälkeen perustetusta talosta. Toinen mahdollisuus on, että paikalla on kauempaa tulneiden heinätekijöiden väliaikainen asuinpaikka.

Paikka itsessään on yksi järven itärannan parhaista leiriytymiseen. Onkin varsin todennäköistä, että sitä on käytetty tähän jo aiemmin. Myöhemmät 1900-luvun käytön jäljet vaikeuttavat kuitenkin varhaisempien jälkien löytämistä. Esimerkiksi metallia alueella on runsaasti ja mahdolliset vanhemmat kiukaat olisi todennäköisesti purettu uusiokäyttöön.

Taulukko 3. Kohteen ja alakohteiden koordinaatit.

Nro	N	E	Kuvaus
A	7235010,2	489749,9	Asuinrakennuksen perustus
B	7234999,0	489761,9	Kellari
C	7235026,6	489740,8	Rakennuksen perustus
D	7235048,1	489734,0	Ladon raunio

Kuva 26. Kohteen sijainti ja raja. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kartassa on esitetty hankkeen vuoden 2023 YVA-ohjelmavaiheen aikainen voimalasuunnitelma

Kuva 27. Rantavalliin kaivettu kellari. Idästä. Kuva: Arttu Tokoi.

Kuva 28. Uuninperusta rakennuksen nurkassa. Lännestä. Kuva: Arttu Tokoi.

6. Pudasijärvi Vaara

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi muuna kulttuuriperintökohteena

Tyyppi: asuinpaikat/talonpohjat

Ajoitus: historiallinen

N 7233732 E 489766 (päärakennuksen raunio)

Korkeus: 113 m mpy

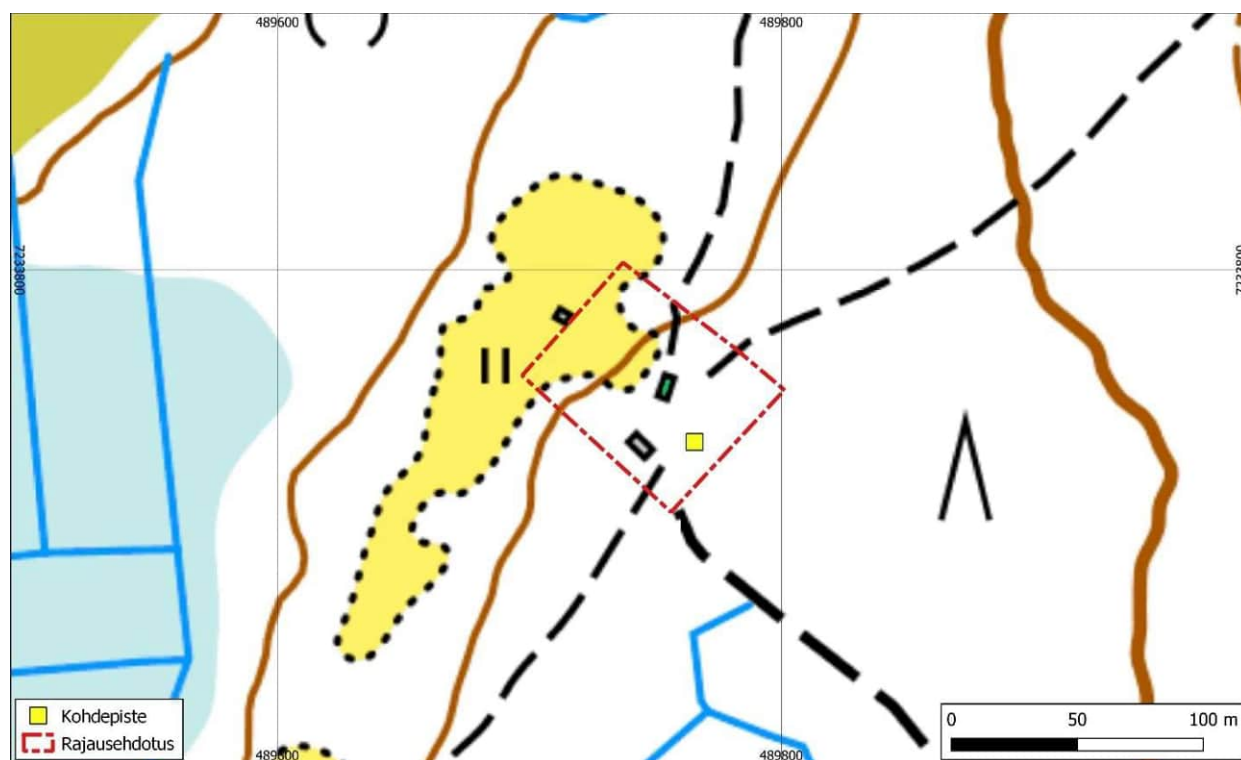
Löydöt: –

Vaaran tila sijaitsee Aittovaaran länsirinteellä lähellä kuivatun Vuormajärven rantaa.

Ranta on kohdalla matala ja pihapiiri sijaitsee täältä noin 200 m päässä vaaran rinteellä.

Vaaran tila on merkitty isojakokartoille ja pitäjänkarttaan (Hällström 1852b, pitäjänkartta 1865a). Uudistushakemistossa tila on numerolla 14. Vielä vuoden 1805 maakirjasta tila puuttuu. Se lienee siis perustettu aikaisintaan 1700-luvun lopulla tai vasta 1800-luvun alkupuolella.

Pihapiirissä on edelleen pari vanhaa aittaa ja yksi uudempi mökki. Vanhan päärakennuksen perustus on pihapiirin kaakkoislaidalla.

Kuva 29. Kohteen sijainti ja rajaus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 30. Vanha päärakennuksen paikka on oikeassa reunassa aukon laidalla kasvavan raidan kohdalla. Lännestä. Kuva: Arttu Tokoi.

7. Pudasijärvi Laattaikko

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäänneksenä

Tyyppi työ- ja valmistuspaikat/tervahaumat, kivirakenteet/kiukaat

Ajoitus: historiallinen

N 7234058 E 491988 (tervahauta)

Korkeus: 125,5 m mpy

Löydöt: –

Laattaikko-nimisen kankaan koillisosassa on suurikokoinen tervahauta. Alueen maasto on melko helppokulkuista kivikkoista kangasmaastoa, jossa kasvaa varttunutta, harvaa mäntymetsää. Aluskasvillisuutena on matalia varpuksveja ja puolukkaa.

Tervahaudan (A) kokonaishalkaisija on noin 23 m. Vallin osuus on 3,5 m ja sen korkeus ulkopuolelta noin 1 m. Kokonaissyvyyttä on haudan keskellä noin 2 m. Halssin leveys tervahaudan päästä on miltei 4 m ja syvyys noin 2 m. Halssi jatkuu koilliseen noin 11 m matkan.

Tervahaudan lisäksi sen itä- ja kakkoispuolelta havaittiin viisi alakohdetta, joista kaksi oli kiukaista ja kolme erilaisia kuoppia. Yksi kuopista on kaivomainen (B), mutta yläosaltaan kaivoksi melko laaja-alainen. Muista kuopista on oletettavasti nostettu tervahaudan tekovaiheessa maa-ainesta ja turpeita.

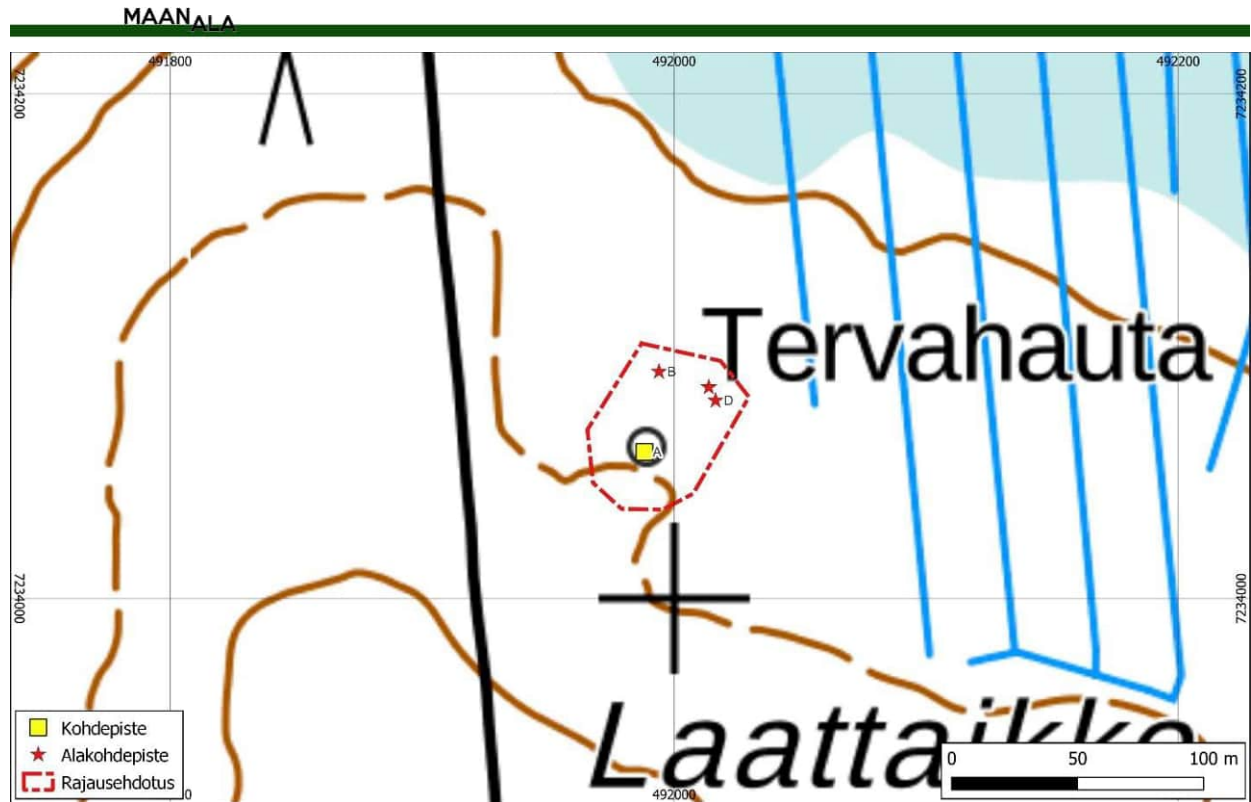
Kiukaista pienempi (D) on noin 2 x 2 x 0,6 m kokoinen ja erittäin siististi lohkotun näköisistä kivistä ladottu. Isompi kiuas (C) on edellistä epämääräisemmän muotoinen ollen enimmäkseen pyöreähkö halkaisijaltaan noin 2,5 m ja korkeudeltaan 0,7 m.

Tervahauta on merkitty isojakokartalle (Hällström 1852b). Lisäksi kartalle on kuvattu kaksi mahdollista rakennusta haudan koillis- ja luoteispuolille. Kyse on mahdollisesti kiukaisiin liittyneistä pirteistä.

Tervahauta on ilmeisesti ollut siis käytössä ainakin 1800-luvun puolivälissä. Paikka osuu kartalla itä-länsisuuntaisen tieuran varteen. Tie jatkuu länteen 2,5 km Vaaran talolle ja idässä saman matkan päässä on toinen tervahauta.

Taulukko 4. Kohteen ja alakohteiden koordinaatit.

Nro	N	E	Kuvaus
A	7234058,1	491988,2	Tervahauta
B	7234089,9	491994,0	Kaivomainen kuoppa 5 x 3 x 1,5 m
C	7234083,7	492013,7	Suurempi kiuas 2,5 x 2 x 0,7 m
D	7234078,4	492016,4	Pienempi kiuas 2 x 2 x 0,6 m

Kuva 31. Kohteen sijainti ja rajaus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 32. Laattaikon tervahauta kuvattuna lännestä. Kuva: Taneli Leinonen.

Kuva 33. Laattaikon tervahaudan koillispuolella oleva pienempi kiuas lännestä. Kuva: Taneli Leinonen.

8. Pudasjärvi Navettamaa länsi

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäänneksensä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7232876 E 489128

Korkeus: 112 m mpy

Löydöt: –

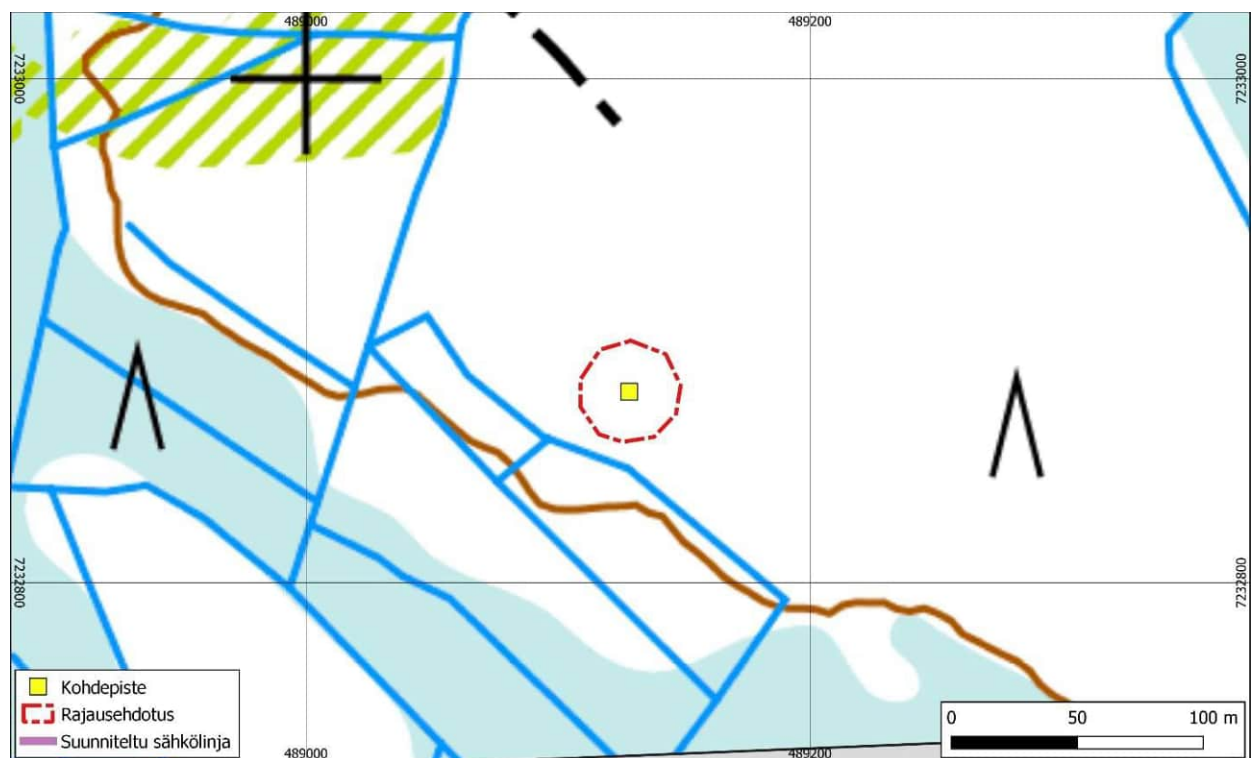
Tervahauta sijaitsee Navettamaan länsireunalla Korkia Akanahon huipulta noin 450 m koilliseen ja 300 m etelään hankealuetta halkovalta metsäautotieltä.

Kohde on matalahkon hiekkamoreenikankaan lounaisrinteessä, rämeen reunalla. Ympäristö

on nuorehkoa mäntytaimikkoa, joka on ennen istuttamista aurattu noin 5 metrin välein syville urille. Urien välissä on yleisesti hieman parempi näkyvyys, mutta taimikko on paikoin erittäin tiheää. Itse tervahaudalla kasvaa muutama isompi puu ja se on äestysvaiheessa kierretty, eikä näkyviä vaurioita ole.

Tervahaudan valli on 3,5 m leveä koko halkaisijan ollessa noin 17 m. Syvyyttä on 1,5–1,8 m. Halssin leveys on 1,5–2 m ja sen pituus on 7 m. Halssin päästä jatkuu oja rämeelle noin 20 m kohti lounasta.

Äestysaurauksen ympäristöön aiheuttamien vaurioiden vuoksi tervahaudan läheisyydestä ei havaittu muita rakenteita. Tervahauta tarkastettiin laserkeilausaineistosta tehdyn havainnon perusteella.

Kuva 34. Kohteen sijainti ja raja. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 35. Navettamaan tervahauta kuvattuna koillisesta. Kuva: Taneli Leinonen.

Kuva 36. Tervahaudan halssi. Lounaasta. Kuva: Taneli Leinonen.

9. Pudasijärvi Räisänen torppa

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi muuna kulttuuriperintökohteena

Tyyppi: asuinpaikat/torpat

Ajoitus: historiallinen

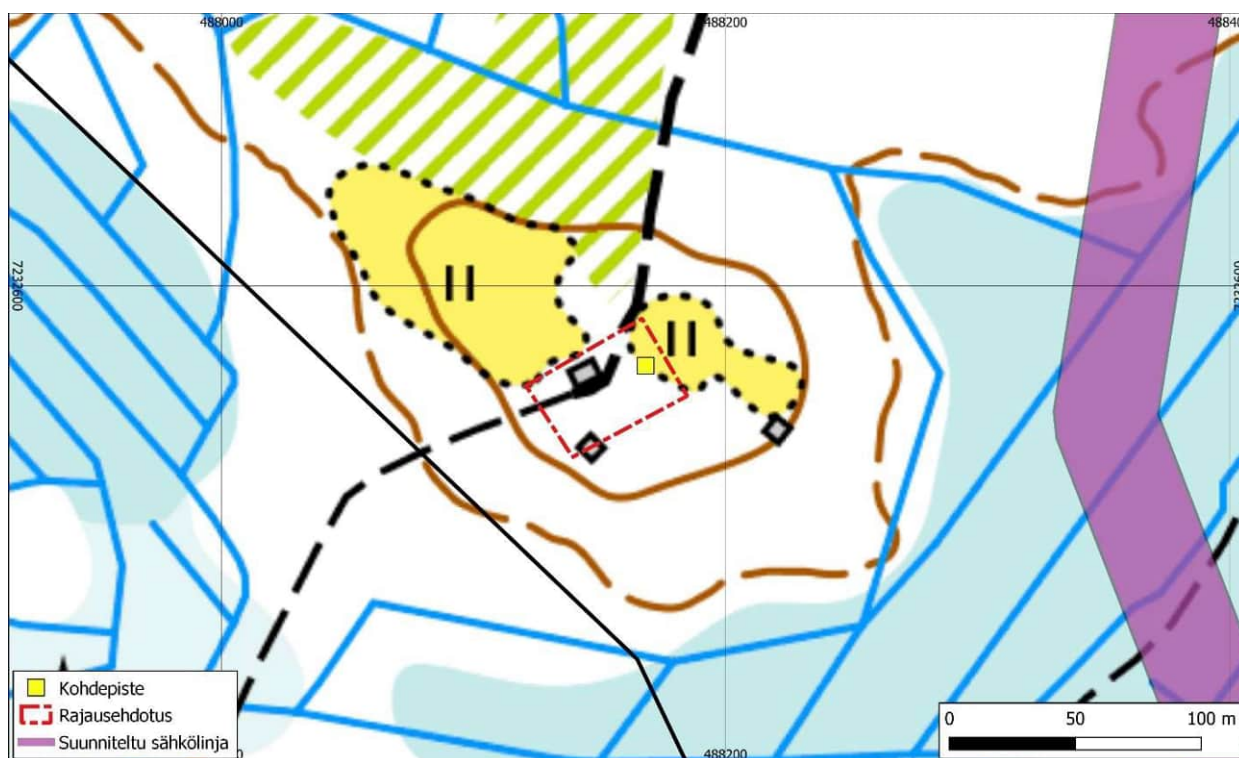
N 7232568 E 488168 (isojakokartalta asemoitu paikka)

Korkeus: 110 m mpy

Löydöt: –

Räisänen talonpaikka sijaitsee hiekkamoreenikumpareella, nykyisen Akanlammen rannasta 400 m luoteeseen. Ennen Vuormajärven ja Hetetjärven kuivatusta paikka on ollut järvien välisellä kannaksella Hetejärven pohjoisrannalla. Pihapiirissä on vielä pystyssä melko huonokuntoiset pirtti ja pari piharakennusta. Pihä-alue ja talon pellot ovat villiintyneet, mutta puustoa siellä ei vielä juuri kasva. Paikalle johtaa huono ja kivinen tieura.

Räisänen on merkitty torppana isojakokarttaan (Hällström 1852c) ja se löytyy myös pitäjänkartalta (1865a).

Kuva 37. Kohteen sijainti ja rajaus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 38. Päärakennus idästä. Kuva: Taneli Leinonen.

10. Pudasijärvi Korteoja Hautamaa

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäänneksensä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7231981 E 491359

Korkeus: 116 m mpy

Löydöt: –

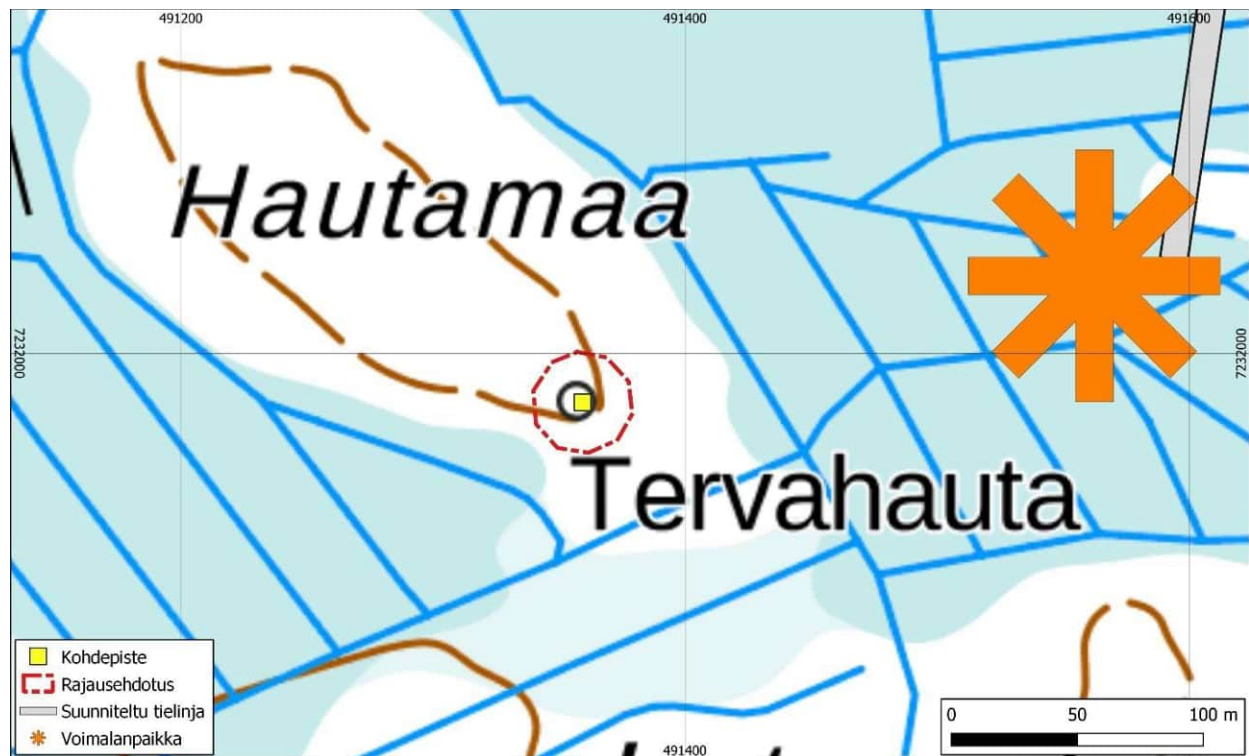
Tervahauta sijaitsee mäntyvoittoisessa sekametsässä, jossa kasvaa jonkin verran kuusia ja muutama koivu. Aluskasvillisuutena on varvikkoa sekä sammalta. Hauta sijaitsee suon ympäröivällä kivisellä kankaalla ja tervahaudan lähellä kasvaa myös suopursua.

Ympärysmitaltaan tervahauta on yhteensä 22 m ja se on 1,8 m syvä. Vallit ovat 5 m leveät ja 1,2 m korkeat. Halssi on kooltaan 2 x 2,5 x 1,5 m ja se sijaitsee haudan lounaispuolella. Tästä jatkuva oja on noin 10 m pitkä.

Tervahaudan pohjois- ja länsipuolilla on ainakin kolme kuoppaa, joiden tarkoitus jäi epäselväksi. Pirtin paikkaa ei onnistuttu paikallistamaan.

Nyttemmin ojitettu Korteoja on virrannut muutama kymmenen metriä tervahaudan kaakkoispuolella ja on voinut liittyä tervan kuljetukseen. Kohdetta ei ole merkitty vanhoille kartoille.

Kohde tarkastettiin maastokartan merkinnän perusteella.

Kuva 39. Kohteen sijainti ja rajaus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kartassa on esitetty hankkeen vuoden 2023 YVA-ohjelmavaiheen aikainen voimalasuunnitelma.

Kuva 40. Tervahauta kuvattuna etelästä. Kuva: Antti Purmonen.

11. Pudasijärvi Pajala torppa

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: asuinpaikat/torpat

Ajoitus: historiallinen

N 7230948 E 488869 (asuinrakennus)

Korkeus: 107 m mpy

Löydöt: –

Pajalan torppa on sijainnut Vuormajärven etelälaidalla lähellä Kiiskiperän lahtea. Paikka on nykyisin metsässä Paja-ahon pohjoisreunalla.

Torppa löytyy isojakokartalta ja pitäjänkartalta (Hällström 1852c, pitäjänkartta 1865a). Sen perustamisajankohta ei ole tiedossa. Vuoden 1957 ilmakuvassa ja 1966 peruskartalla paikalla on vielä metsän reunustama peltotilkku. Talo on tässä vaiheessa jo autioitunut.

Paikka on yksi parhaista asumiseen soveltuvista paikoista tarkastetulla järven osalla. Ranta on melko jyrkkä ja tontti on voitu siksi sijoittaa lähelle järveä. On mahdollista, että paikkaa on hyödynnetty jo ennen torpan perustamista.

Päärakennus (A) sijaitsee heti järven törmän päällä törmän suuntaisesti. Vallin reunustama rakenne on mitoiltaan noin 13 x 7 m. Valli lielee jääne multipenkistä. Myös välissä on valli, joten kyse voi periaatteessa olla myös vierekäisistä rakennuksista. Rakennuksen uunista on jäljellä suuri kivensekainen maakasa.

Rakennuksesta 20 m itään lähellä rantaa on pieni rakennusjäännös (B). Kooltaan 4 x 3 m rakennus on niin ikään vallien rajaama. Noin 2 m rakennuksen kulmasta pihapiiriin päin on suuri pitkänomainen kiuas (C). Mitoiltaan tämä on 3 x 1,5 x 0,8 m. Kiuas sijaitsee kulmittain rakennukseen nähden, joten se on nähtävästi kuulunut johonkin toiseen rakennukseen.

Päärakennuksesta 20 m lounaaseen on rakennuksenperusta (D). Mitoiltaan tämä on 5 x 4 m. Keskellä on painanne ja reunoilla noin 2 m valli.

Päärakennuksesta 12 m eteläkaakkoon on kellarin jäännös (E). Tämä on mitoiltaan 7 x 7 m. Valli on 2 m leveä ja keskellä on syvä 3 x 3 x 1,5 m kuoppa.

Rakenteen toisella puolella noin 6 m päässä on rakennuksenperusta (F). Mitoiltaan tämä on 6 x 6 m ja tässäkin vallit ovat noin 2 m leveät.

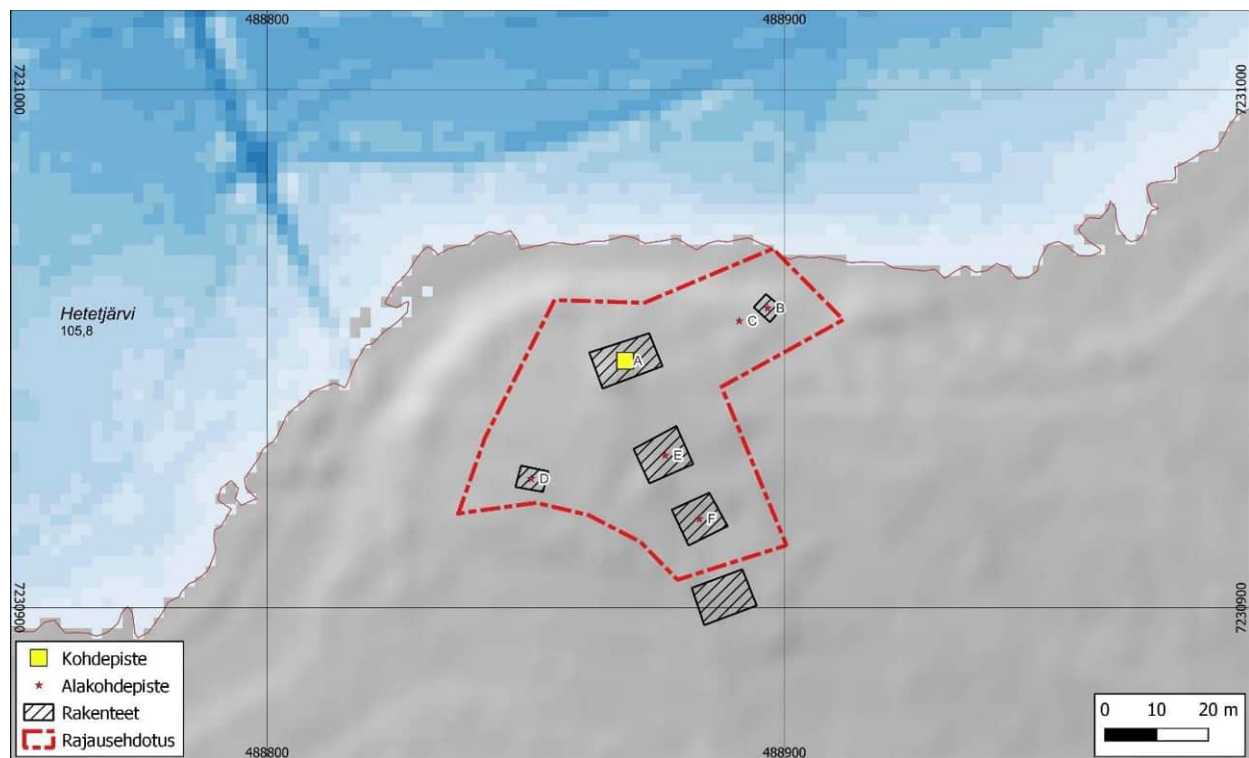
Tästä 8 m etelään on uusi edelleen käytössä oleva lato. Talon vanhat pellot ovat ilmeisesti olleet myöhemmin kylän talojen käytössä, sillä myös 1966 peruskartalla on paikalle merkitty lato.

Kohde on hyvin säilynyt. Vaikka talon peltoja on hyödynnetty myöhemminkin, pihapiiri näyttää säästyneen maankäytöltä. Torpan perustamisajankohtaa ei tunneta, mutta edustavuutensa ja varhaisen autioitumisen vuoksi sitä voitaisiin pitää muinaisjäännöksenä.

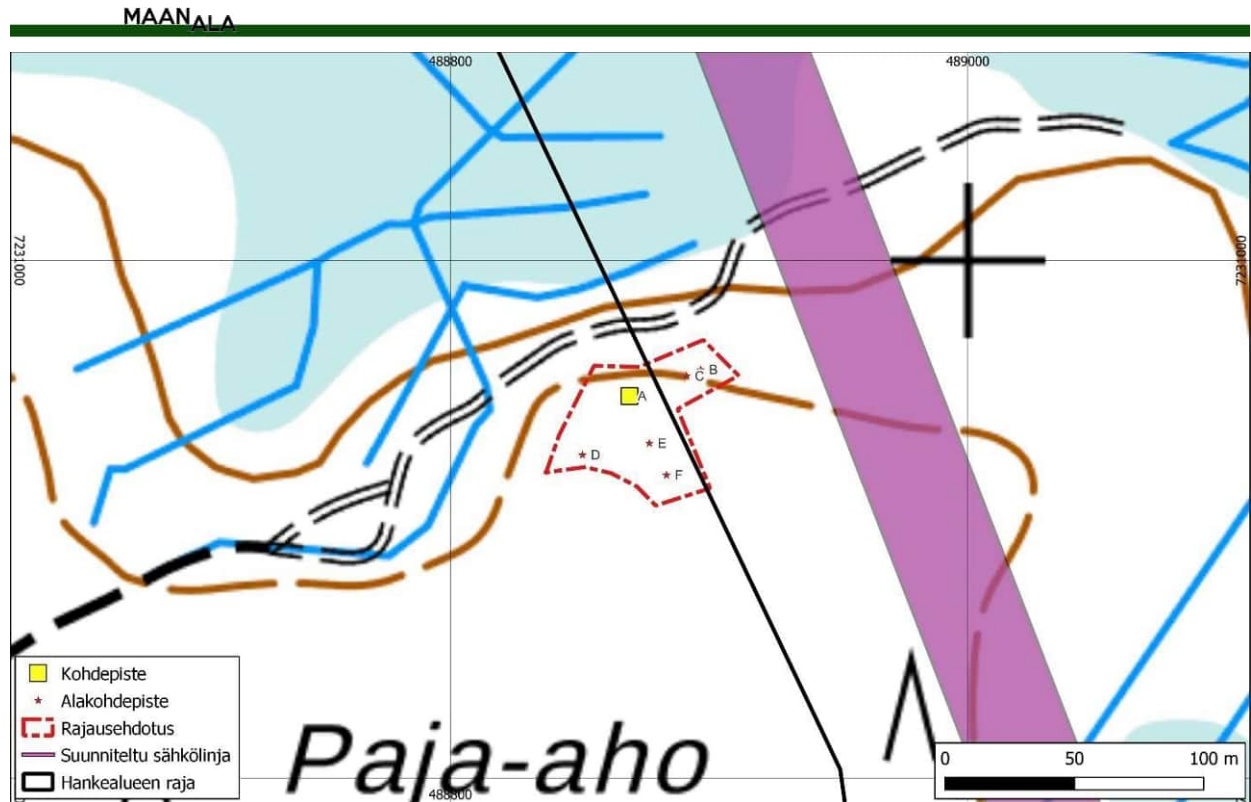
Kohteen raja on vain 50 m suunnitellun voimajohdon keskilinjasta länteen.

Taulukko 5. Kohteen ja alakohteiden koordinaatit.

	N	E	Kuvaus
A	7230947,7	488869,2	Päärakennuksen perustus
B	7230957,8	488896,7	Rakennuksen perustus
C	7230955,3	488891,3	Kiuas
D	7230924,9	488851,0	Rakennuksen perustus
E	7230929,4	488876,9	Kellarin jäännös
F	7230917,1	488883,5	Rakennuksen perustus

Kuva 41. Pajalan torpan rakenteet ja Hetetjärven rekonstruoitu rantaviiva. Rajauksen ulkopuolelle jäävä rakenne on tekstissä mainittu lato. Pohjakartan aineisto: Maanmittauslaitoksen 2 m korkeusmalli.

Kuva 42. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 43. Rakennuksen raunio ja vasemmalla kairan takana kiuas. Idästä. Kuva: Arttu Tokoi.

12. Pudasjärvi Pekurinniemi

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7230660 E 489705

Korkeus: 107 m mpy

Löydöt: –

Tervahauta sijaitsee soiden ympäröimällä kan-
kaalla, jonka kasvillisuutena on kuusivoittoinen
sekametsä. Aluskasvillisuutena on sammalta
sekä varvikkoa ja lisäksi ympäristössä kasvaa
jonkin verran katajaa.

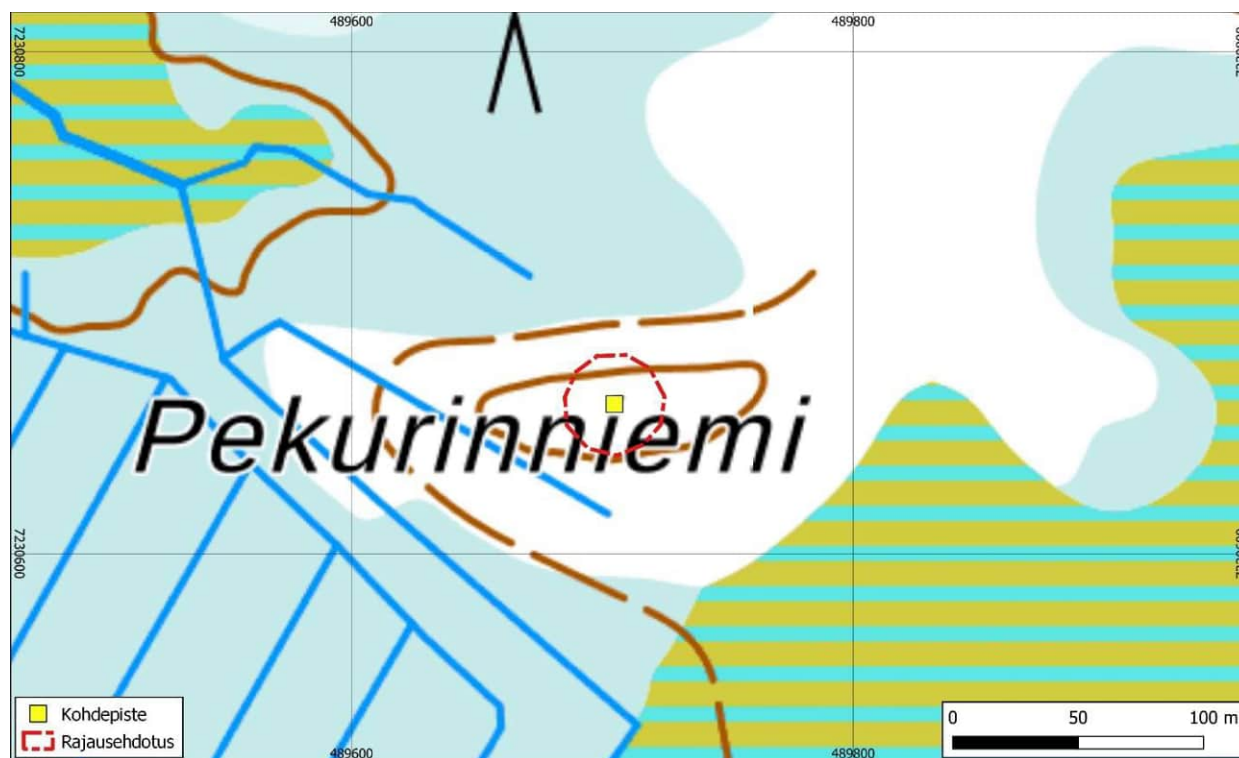
Tervahauta on ympärysmitaltaan 19 m ja 1,5–
2 m syvä. Sen vallit ovat 4,5 m leveät ja 1–2 m
korkeat. Tervahaudan halssi sijaitsee pohjoi-
sessa ja on kooltaan 2 x 2,5 x 3 m. Tästä jatku-
van ojan pituus on noin 15 m.

Haudan lounaispuolella, 5 m päässä tervahau-
dasta, on kuoppia, joissa on kiviä pohjalla. Li-
säksi tervahaudan luoteisosan vallista 3 m
itään on soikean neliskulmainen 6,5 x 5 x 0,6 m
kokoinen kuopanne, jonka pohjalla on kiviä.
Kuopista on mahdollisesti otettu maata terva-
haudan rakentamiseen.

Kohde tarkastettiin laserkeilausaineistosta
tehdyn havainnon perusteella.

Kuva 44. Soikean neliskulmainen kuopanne luoteesta. Kuva: Antti Purmonen.

Kuva 45. Kohteen sijainti ja raja. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 46. Tervahauta kuvattuna pohjoisesta. Kuva: Antti Purmonen.

13. Pudasjärvi Hämeenmaa

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaumat

Ajoitus: historiallinen

N 7230078 E 490148

Korkeus: 112 m mpy

Löydöt: –

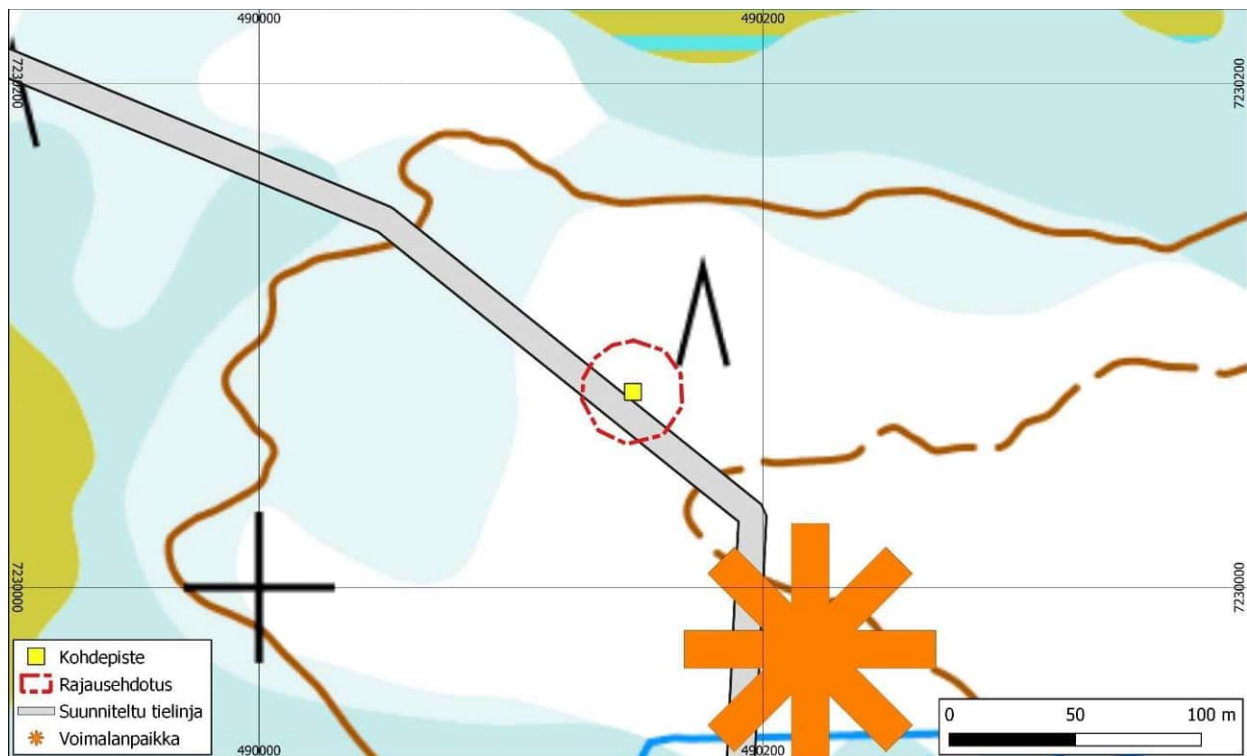
Tervahauta sijaitsee matalalla kankaalla, jonka pohjois-, etelä- ja länsipuolella on suomaista maastoa. Alueella on jonkin verran hakkuita ja siellä kasvaa harvassa mäntyjä, kuusia sekä koivuja. Aluskasvillisuus on suomaista ja lisäksi ympäristössä on sammalta ja varpuja.

Tervahaudan kokonaishalkaisija on 18 m ja se on 1,2–1,5 m syvä. Vallit ovat 5 m leveät ja 1–1,5 m korkeat. Pohjoiseen avautuva halssi on kooltaan 2 x 2,5 x 1,2 m ja siitä jatkuva oja on 12 m pitkä.

Tervahaudan ympärillä on epämääräisiä kuoppia ja sen kaakkoiskulmasta 5 m päässä vallista on satunnaisia isompia kiviä. Muita tervahautaan liittyviä rakenteita ei havaittu.

Kohde tarkastettiin laserkeilausaineistosta tehdyn havainnon perusteella.

Paikalle on suunniteltu rakentamista. Kohde on pienialainen ja voidaan todennäköisesti kiertää siirtämällä tielinjaa hieman sekä ottamalla kohde huomioon voimalaa rakennettaessa.

Kuva 47. Kohteen sijainti ja rajaus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kartassa on esitetty hankkeen vuoden 2023 YVA-ohjelmavaiheen aikainen voimalasuunnitelma.

Kuva 48. Tervahauta kuvattuna idästä. Kuva: Antti Purmonen.

6. Yhteenveto tutkimuksen tuloksista

Aittovaaran suunnitellun tuulivoima-alueen sijainti on arkeologiselta kannalta mielenkiintoinen, sillä alueelle osuu kaksi suurta kuivattua järveä. Molempien rannat ovat eriaikaisten arkeologisten kohteiden kannalta otollisia.

Alueelta tunnettiin aiemmin yksi kohde. Tosi-asiassa kyseessä on kolme löytöpaikkaa. Kohde jaettiin raportissa kahteen osaan (kohteet 1 ja 2). Näistä erityisesti kohteen 2 sijaintitietoja pyrittiin tarkentamaan.

Uusia muinaisjäännöksiä etsittiin erityisesti kuivattujen järvien rannoilta. Asumiseen parhaiten soveltuvilla paikoilla oli ollut asutustointaa myös 1800–1900-luvuilla, mikä vaikeutti havaintojen tekoa varhaisemmista ajoista.

Kokonaisuudessaan raporttiin tuli 13 kohdetta. Näistä viisi on arvioitu muiksi kulttuuriperintökohteiksi ja muut muinaisjäännöksiksi. Kohteista 6 on historiallisia asuinpaikkoja, 5 tervahautakohteita, 1 röykkiö ja 1 mahdollisesti keskiaikainen pyyntiasuinpaikka.

Viimeksi mainitun kohteen (2) paikalle on suunniteltu voimalaa ja tielinjaa. Kyseessä on Suomen oloissa harvinainen puuesineiden löytöpaikka. Rakennuspaikkaa on syytä siirtää esimerkiksi hieman pohjoiseen, jolloin kohde voidaan kiertää.

Myös muinaisjäännöskohteen 13 kohdalle on suunniteltu tielinjaa. Kyse on pienialaisesta tervahautakohteesta, joka olisi helppo kiertää.

Kohde 5 osuu melko lähelle suunniteltua voimalanpaikkaa. Kohde on määritetty muuksi kulttuuriperintökohteeksi. Se voidaan todennäköisesti säilyttää, jos se otetaan rakentamistoissa huomioon.

Muut voimalanpaikat tai tiestö eivät näytä osuvan arkeologisten kohteiden läheisyyteen.

Oulussa 8.11.2023

Arttu Tokoi

Arkeologi, FM

Maanala Oy

7. Lähteet

Raportit

Appelgren, Hjalmar 1898. *Pudasjärvi Hetetjärven kylä*. Kertomus tarkastuksesta ja koekai-vauksesta.

Sarkkinen, Mika 1998. *Pudasjärvi. Inventointi 1998*. Pohjois-Pohjanmaan liitto.

Löytöluettelot

KM 3487

KM 3638

Kartat

Claesson, Claes 1650a. *Geographisk Charta på Kiemi, liå, Uhlå, Limingo, Salo, Peheiocki, Ka-laiocki, Lochto, Gamble Carleij, Kelwiå, Kroneby Sochnar belägne i Österbotn*. Maanmittaus-hallitus 106, Kansallisarkisto.

Claesson, Claes 1650b. *Geographisch afrijtning öfver Caijaneborgs Låhn*. Maanmittaus-hallituksen arkisto 107, Kansallisarkisto.

Hällström, Carl Petter. 1798. *Charta öfver Uleåborgs Höfgingedöme*.

Hällström Herman 1852a. *Litr: A. Karta öfver Hetetjärvi bys ägor i Pudasjärvi Socken och Uleåborgs län*. Pudasjärvi 1 – I. Maanmittaus-laitoksen arkisto.

Hällström Herman 1852b. *Karta Littera C öfver Hetetjärvi bys ägor i Pudasjärvi Socken och Uleåborgs län*. Pudasjärvi 1² – I. Maanmittaus-laitoksen arkisto.

Hällström Herman 1852c. *Littera D. Karta öfver Hetetjärvi bys ägor i Pudasjärvi Socken och Uleåborgs län*. Pudasjärvi 1³ – I. Maanmittaus-laitoksen arkisto.

Hällström Herman 1852d. *Littera E. Karta öfver Hetetjärvi bys ägor i Pudasjärvi Socken och Uleåborgs län*. Pudasjärvi 1⁴ – I. Maanmittaus-laitoksen arkisto.

Hällström Herman 1852–1854. *Littera F. Karta öfver Hetetjärvi bys ägor i Pudasjärvi Socken och Uleåborgs län*. Pudasjärvi 1⁵ – I. Maanmit-tauslaitoksen arkisto.

Peruskartta 1966. 3513 08 Hetekylä.

Peruskartta 1966. 3513 11 Jaurakainen.

Peruskartta 1994. 3513 08 Hetekylä.

Peruskartta 1994. 3513 11 Jaurakainen.

Pitäjänpkartta 1865a. *Pudasjärvi 3513 08*. Maanmittauslaitoksen historiallinen kartta-ar-kisto, Kansallisarkisto.

Pitäjänpkartta 1865b. *Pudasjärvi 3513 11*. Maanmittauslaitoksen historiallinen kartta-ar-kisto, Kansallisarkisto.

Poppius, Johan Willehard 1860. *Karta öfver De genom utteckninngen af Iso Wuorma, Hetet-järvi, Iso Lokalampi och pikku Lokalampi samt Akanlampi träsk*. Pudasjärvi 1¹³ – I. Maanmit-tauslaitoksen arkisto.

Muut lähteet

Jurvansuu, Jaakko 2012. *Hetejärven, Isovuor-man, Vähävuorman, Lokalampien, Akanlam-min ja Alalammin kuivatus*. (https://jurvan-suu.net/Hetejarven_ym_kuivatus.html).

Luukko, Armas 1954. *Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin keskiaika sekä 1500-luku* (Pohjois-Poh-janmaan ja Lapin historia II). Pohjois-Pohjan-maan maakuntaliiton ja Lapin maakuntaliiton yhteinen historiatoimikunta.